

TÜRKİYE'DE CRISTINA TRIVULZIO DI BELGIOJOSO'NUN KIZI MARIA'YA AİT ARAZİ, ÇİFTLİK VE MÜLKLER

Durmuş GÜR¹
İbrahim CANBULAT²

Resim 1. Çakmaköğlü Vadisi'nden Büyük Tarla'nın görünüşü. Sağda görülen yol Çatak Köyü'ne tırmanıyor. Gerideki alüvyonlu saha Büyük Tarla ve sahanın sağ üst uçundaki yerleşme Hanköy (07.01.2022). Andreas David Mordtmann, 14 Ekim 1858, salı günü bu yoldan geçti ve geceyi Hanköy'de küçük bir köy evinde geçirdi (Mordtmann, 1925).

Özet

1848 İhtilâleri sonrasında birçok İtalyan, Leh ve Macar sığınmacı Osmanlı Devleti'nden sığınma talep etmiştir. Ülkelerinde yaşadıkları sorunlar sebebiyle başka devletlere sığınan ve 1849'un ortasından itibaren gruplar halinde Osmanlı Devleti'den sığınma talebinde bulunanların müracaatları karşılıksız kalmamıştır. İtalyan sığınmacılardan olan Cristina Trivulzio di Belgiojoso (1808-1871) ve kızı Marquis Maria de Trotti (doğ. 1838), Malta, ardından Yunanistan'ın Atina şehrine ardından ise deniz yolculuğu ile önce İzmir sonrasında İstanbul'a geçmiştir. İstanbul'da Padişah Abdülmecid'in sarayına girme fırsatı bulan prensesin, kısa sürede çevre edindiği elit kişiler arasında ABD elçisi George Perkins Marsh, Savoy diplomatı Baron Romualdo Tecco, tüccar Mösyö Eugene (Safranbolu cizye tahsildarı), banker Mösyö Alleon, İtalyan Gaetano Donizetti'nin kardeşi Giuseppe Donizetti Paşa ve daha birçok kişi yer almaktadır. Avrupalı pek çok asker, bürokrat, bilim insanı, zanaatkar ve saray erkanının maiyetiyle birlikte Osmanlı Devleti'ne geldiği süreçte Prens Belgiojoso, kızı ve dokuz

¹ Dr. Öğr. Üyesi Durmuş GÜR, Karabük Üniversitesi, Safranbolu Şefik Yılmaz Dizdar MYO, El Sanatları Bölümü, Bölüm Başkanı, Karabük, durmusgur@gmail.com ORCID: 0000-0002-9945-8825.

² Bağımsız Araştırmacı, Yüksek Mimar İbrahim CANBULAT, Safranbolu Karabük, ibrahim@canbulat.com.tr ORCID: 0000-0002-6096-3058.

kişiden oluşan maiyetiyle birlikte kafasını dinleyeceği ve üretim yaparak kar elde edeceği bir çiftliğin hayalini kurmaktadır. Bu süreçte Baron Romualdo Tecco ve George Perkins Marsh'ın Prenses Belgiojoso'yu cesaretlendirmesi üzerine prenses Safranbolu yakınlarında Çakmakoglu Çiftliği ve Büyük Tarla'yı ziyaret etmiştir. İlk izlenimleri sonrasında hayalini kurduğu bu yeri önce kızı Maria ve Mösyö Eugene adına 10 yıllığına kiralamış sonrasında ise satın almıştır. Prenses Belgiojoso'nun 5 Temmuz 1871 yılında, Milano'da 63 yaşında vefat etmesinin ardından hazırlanan çalışmalarda prensesin hayatı, ailesi, yaşadığı sıkıntılar, Osmanlı Devleti'nde sığınmacı olarak kaldığı yıllar (1850-1855), Kudüs yolculuğu, İtalya yolculuğu ve hayatının geri kalanı konu edilmiştir. 1850 yılında 10 yıllığına kiralandığı, ardından ise satın alarak restore ve dekore ettiği Çakmakoglu Çiftliği'nin yeri hazırlanan birçok çalışmada sehven Safranbolu ya da Safranbolu civarındaki Satköy olarak belirtilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, prensesin mektupları ile anıları ve bilimsel kaynaklar üzerinden gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda prensese ait bu çiftlik ve arazinin Karabük-Kastamonu hattında olmadığı tam tersi güzergahın Karabük-Ankara yolu üzerinde yer aldığı belirlenmiştir. Literatür çalışmalarının ardından sahada gerçekleştirilen araştırmalar ve sözlü kaynaklarla çiftliğin konumu (lokasyonu) belirlenmiştir. Büyük Tarla ve civarındaki Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria'ya ait çiftliğin 1855 sonrasında kahyaları Mösyö Josef Boulanger'e emanet edildiği tespit edilmiştir. Mösyö Josef Boulanger'in Maria'nın da izniyle çiftliği sekiz yıl süreyle (yıllık 2.000 kuruş karşılığında) Kızılbel Kazası'nın müdürü İsmail Ağa ile müdür kâtibi Mehmet Efendi'ye kiralandığı, sonrasında müdürün sözleşmeye aykırı hareket ederek 1863 yılında Çakmakoglu Çiftliği'ni, çiftlik arazisini, üretilen mahsulleri ve civardaki ormanları gasp ettiği belirlenmiştir. Arşiv belgeleri ile desteklenen veriler neticesinde Çakmakoglu Çiftliği'nin çitleri yıkılarak ağaçları izinsiz kesildiği, çiftlik arazisinin ise İsmail Ağa'nın olumsuz faaliyetleri neticesinde yol haline geldiği tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında yukarıda ifade edilen Marquis Maria de Trotti'ye ait arazilerle çiftliklerin 1850 sonrasındaki süreci hakkında bilgi sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cristina Trivulzio di Belgiojoso, Çakmakoglu, Marquis Maria de Trotti, Safranbolu, Beypazarı, Viranşehir.

Abstract

After the 1848 Revolutions, many Italian, Polish and Hungarian asylum seekers sought asylum from the Ottoman Empire. The applications of those who took refuge in other states due to the problems they experienced in their countries and who sought asylum from the Ottoman Empire in groups since the middle of 1849 did not go unanswered. Cristina Trivulzio di Belgiojoso (1808-1871), one of the Italian refugees, and her daughter Marquis Maria de Trotti (born in 1838), went to Malta, then to Athens, Greece, and then to Izmir and then to Istanbul by sea. The princess, who had the opportunity to enter the palace of Sultan Abdülmecid in Istanbul, soon became friends with the US ambassador George Perkins Marsh, Savoy diplomat Baron Romualdo Tecco, merchant Monsieur Eugene (Safranbolu jizya tax collector), banker Monsieur Alleon, Italian Gaetano Donizetti, his brother Giuseppe Donizetti Pasha and many more. During the period when many European soldiers, bureaucrats, scientists, craftsmen, and courtiers came to the Ottoman Empire with her entourage, Princess Belgiojoso dreams of a farm where she, her daughter and her entourage consisting of nine people, will live in peace and make a profit by farming. In this process, upon the encouragement of Princess Belgiojoso by Baron Romualdo Tecco and George Perkins Marsh, the princess visited Çakmakoglu Farm and Büyük Tarla near Safranbolu. After his first impressions, he first rented this place, which he dreamed of, for his daughter Maria and Monsieur Eugene for 10 years, and then bought it. After Princess Belgiojoso's death on 5 July 1871 in Milan at the age of 63, the life of the princess, her family, her troubles, the years she stayed as a refugee in the Ottoman Empire (1850-1855), her journey to Jerusalem, her journey to Italy and the rest of her life has been the subjects of much research and following publications. In many studies, the location of Çakmakoglu Farm, which he rented for 10 years in 1850 and then bought, restored, and decorated, is inadvertently stated as Safranbolu or Satköy around Safranbolu. In the studies we carried out on the

Prime Ministry Ottoman Archives (BOA), the letters and memories of the princess and scientific sources, it was determined that this farm and land belonging to the princess was not on the Karabük-Kastamonu line, but on the opposite route, on the Karabük-Ankara Road. After the literature studies, the location of the farm was determined with the research carried out in the field and oral sources. It has been determined that the farm belonging to Princess Belgiojoso's daughter Maria in and around the Büyük Tarla was entrusted to their housekeeper, Monsieur Josef Boulanger, after 1855. Monsieur Josef Boulanger, with Maria's permission, leased the farm to İsmail Agha, the manager of Kızılbél District, and Mehmet Efendi, the manager's clerk, for eight years (in exchange for 2,000 kurus per year), and then the manager acted in violation of the contract and in 1863, the Çakmaköğlü Farm was established as the farm. It was determined that he usurped the land, the crops produced and the forests in the vicinity. As a result of the data supported by archival documents, it was determined that the fences of Çakmaköğlü Farm were demolished and the trees were cut without permission, and the farmland became a road because of the negative activities of İsmail Agha. Within the scope of the study, information about the process of the lands and farms belonging to the Marquis Maria de Trotti mentioned above after 1850 is presented.

Keywords: Cristina Trivulzio di Belgiojoso, Çakmaköğlü, Marquis Maria de Trotti, Safranbolu. Eskipazar, Viranşehir.

Giriş

Cristina Trivulzio di Belgiojoso, 28 Haziran 1808 tarihinde Milano'da doğmuştur. Babası Gerolamo Trivulzio (1778-1812) ve annesi Vittoria Gherardini'nin (1790-1836) Milano'nun zengin ailelerden olduğu bilinmektedir (Babuçoğlu ve Özdil, 2022: 19). Prenses Belgiojoso, 15 Eylül 1824 yılında henüz 16 yaşındayken Milano'da San Fedele Kilisesi'nde Prens Emilio Belgiojoso (1800-1858) ile evlenmiştir. Prenses ve Prens Belgiojoso bir süre sonra yollarını ayırmışlardır (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 19).

Prenses Belgiojoso 1848 İhtilâlleri sonrasında vatanını terk eden ve 1849'un ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'ne gelen İtalyan sığınmacılardan biridir. 1838 yılında dünyaya gelen kızı Maria ile önce Malta (Strauss, 2021, s. 64), sonrasında Yunanistan'a geçmiş Atina'ya (Barbiera, 2019, s. 330, 333-4, 452-9) (Chiyong, 2014, s. 110-1) yerleşmiştir. 1850 yılının baharında ise Atina'dan ayrılarak İzmir'e gelen Prenses Belgiojoso (Pedani, 2010, s. 43), ardından kızı Maria ve maiyetiyle birlikte İstanbul'a ulaşmıştır³ (Barbiera, 2019, s. 330, 333-4, 452-9) (Aracı, 2021, s. 62). Prenses Belgiojoso'nun sığınmacı olarak geldiği Anadolu için hayalleri ve yepyeni bir hayata başlama hedefi bulunmaktadır⁴ (Pedani, 2010, s. 43). İstanbul'da⁵ etkin ve soylu kişilerle aynı ortamda bulunmuş, Padişah Abdülmecid'in müzisyenlerinin bulunduğu sarayda bir eğlenceye dahil olmuştur (Chiyong, 2014, s. 111-2) (Aracı, 2021, s. 62). Prenses Belgiojoso'nun kısa sürede İstanbul'da dostluğunu kazandığı elit kişiler arasında ABD elçisi George Perkins Marsh, tüccar Mösyö Eugene, banker Mösyö Alleon, İtalyan

³ “Prenses Cristina, on iki yaşındaki kızı Maria, İngiliz bakıcı Bayan Ann Parker ve bazı yakın arkadaşlarıyla birlikte, Fransız vapuru *Télémaque* ile Atina'dan ayrıldı. Ulaştıkları ilk Osmanlı şehri İzmir'di. Onlara denizden fıskıran, tuhaf su bitkileri gibi göđe yükselen minareleriyle egzotik bir Arap romanındaki kasaba gibi göründü.” (Pedani, 2010, s. 43).

⁴ “Geçmiş, şehrin kuşatması sırasında Roma'da yaralı askerlerle ilgilenerek geçirdiği zamanı, Atina'da hem kadim düşmanlarının hem de eski dostlarının kendisini ve parıltılı Roma Cumhuriyeti döneminde yaptıklarını küçümsemek için yarıştığı kasvetli günleri unutmak istiyordu. Hâlâ bir prensesti ama mülklerine ve neredeyse tüm parasına Avusturya hükümeti tarafından el konmuştu. Sadece uzak diyarlara seyahat edebilen ama doğayla iç içe yeni bir yaşamı da arzulayan bir sürgündü. Onun için Levant, Doğu, Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'dan ve vatandaşlarının alçaklık ve kiskançlığından uzak bu yeni yaşam anlamına geliyordu. Önünde büyüyle dolu yeni bir dünya duruyordu” (Pedani, 2010, s. 43).

⁵ “Birkaç gün sonra gemi Konstantinopolis'e ulaştı. Burada, toprağın derinliklerinden fıskıran evlerden oluşan karanlık bir orman, yabancı ziyaretçileri karşılıyordu. Kapalıçarşı'da İran ve Hint kaşmir kumaşları, İsviçre ve Fransa'dan gelen percale [kumaşları] ile beraberdi.” (Pedani, 2010, s. 43).

Donizetti Paşa⁶, Safranbolu cizye tahsildarı Mösyö Eugene ve daha birçok kişi yer almaktadır (Aracı, 2021, s. 58-63) (Babuçoğlu & Özdi, 2022, s. 24).

ABD büyükelçisi George Perkins Marsh ve Savoy⁷ diplomatı Baron Romualdo Tecco, Prenses Belgiojoso'yu yeni bir hayat kurması ve hayallerini gerçekleştirmesi için cesaretlendirmişlerdir. Önce başkentte bir yer bulmaya karar veren prenses sonrasında Anadolu'da "bir küçük çiftlik" satın almayı düşünmüştür (Pedani, 2010, s. 45). İstanbul'da ABD Büyükelçisi, diplomat ve soylu kişilerin cesaretlendirmesi üzerine Prenses Belgiojoso, Safranbolu'ya altı saat, İstanbul'a ise deniz üzerinden 20 saat mesafedeki Çakmakolu Vadisi'ndeki Çakmakolu Çiftliği'ni görmek için bölgeye gelmiş, (Bakınız Resim 1) beğendiği Çakmakolu çiftliğini öncelikle 10 yıllığına kiralamış⁸ (T.C.B.O.A.⁹, HR.MKT.38.9-1) (Erler, 2010, s. 36-7) (Chiyong, 2014, s. 112), 1850'nin temmuz ayında ise satın almak amacıyla tekrardan İstanbul'a dönmüştür (Pedani, 2010, s. 45). Prenses günümüzde Karabük Merkez ilçesiyle Eskipazar ilçesi arasında yer alan bölgedeki Çakmakolu Çiftliği'ni 1850 yılında satın alarak kızı Maria ve yanındaki dokuz kişilik maiyetiyle birlikte yerleşmiştir (Chiyong, 2014, s. 37-8)¹⁰

Mösyö Eugene'nin Prenses Belgiojoso'ya aracılık etmesi üzerine Çakmakolu Çiftliği, Hasan Çavuşoğlu İsmail Bey'den satın aldığı bilinen Prenses Belgiojoso'nun (Pedani, 2010, s. 45) (Babuçoğlu & Özdi, 2022, s. 25) zamanla maddi sıkıntı çektiği görülmektedir. Prenses asil soyu ve güçlü bağlantılarının da yardımıyla yerleştiği Çakmakolu Çiftliği'nde tarım ve hayvancılıkla uğraşmış, tarımsal faaliyetlerde üretim yaparak para kazanmıştır. Zor durumda kaldığı dönemlerde de kızı Maria ile eliş iğne sübvansiyonları yaparak İstanbullu tüccarlara satmış ve kar elde etmiştir (Barbiera, 2019, s. 335, 346-9). İtalya'da bıraktığı mal ve mülklerinin çoğuna Avusturya tarafından el konulmuş, öldürülme korkusuyla Osmanlı topraklarında yaşamaya devam etmiştir (Chiyong, 2014, s. 38).

Çakmakolu Çiftliği'nde tarım faaliyeti gerçekleştiren prenses huzura kavuştuğu dönemde, 1852 yılının ocak ayında Anadolu'dan ayrılarak at sırtında, bazen yaya Kudüs'e gitmiştir (Barbiera, 2019, s. 335) (Speelman, 2010, s. 53-62). 1853 yılında Avusturya ile bir bağı olmadığı belirlenen hizmetçisi tarafından suikasta uğramış ve yedi ayrı yerinden yaralanmış (Pedani, 2010, s. 49) (Gül, 2022,

⁶ "Osmanlı üst tabakadan güzel kızlarının bütün yüzü örten peçesiz yürüyüşe çıktıkları Avrupa'nın Tatlı Suları'nda (Kağıthane) vals etti. Müzisyenler, hadımağalar, çingeneler ve çubuk içen Türk erkekleriyle tanıştı. Tanıdıkları arasında, İstanbul'da müzik öğretmenliği yapan ve ona Türk öğrencilerinin verdiği bir konser sunan ünlü Gaetano'nun kardeşi Giuseppe Donizzetti de vardı. Ayrıca bir Türk asker bölüğünü teftiş etmesi için davet edilmiş ve onları selamlamıştı." (Pedani, 2010, s. 44).

⁷ ÇN: Savoy Dukalığı, (Fransızca: Savoie, İtalyanca: Savoia) 1416-1714 yılları arasında Savoie Hanedanı'nın egemenliği altında bulunan topraklardı. Dukalık İtalya yarımadasının kuzeyinde yer alıyordu. Topraklarının bir kısmı günümüzde Fransa'nın bir parçasıdır. Savoie Kontluğu'nun devamı olan dukalık Sardinya Krallığı ve İtalya Krallığı'nın çekirdeğini oluşturdu.

⁸ 4 Aralık 1850 tarihli belgede Prenses Belgiojoso, kendisi ve kızının dışında dokuz kişilik maiyetiyle birlikte 10 yıllığına kiraladığı Çakmakolu Çiftliği'ne geldiğini belirtmektedir (BOA, HR.MKT.38.9-1) (Babuçoğlu & Özdi, 2022, s. 53). Hariciye Nezareti ile gerçekleştirilen yazışmalarda Prenses Belgiojoso'nun çiftliği satın almak amacıyla öncelikle 10 yıllığına kiraladığı ifade edilmiştir. Çünkü ilk geldiği yıllarda prenses sadece sığınmacı statüsünde Osmanlı topraklarında yaşam sürmektedir (Erler, 2010, s. 37).

⁹ Bundan sonra yalnızca BOA.

¹⁰ Prenses Belgiojoso, satın aldığı Çakmakolu Çiftliği'ni bir mektubunda şu şekilde tarif etmektedir: "Hemen hemen, uygar dünyadan soyutlanmış bir vadiye yaşıyor ve en mükemmel ahlaki huzurun tadını çıkarıyorum. Size bu yerler hakkında bir fikir vermek isterdim ama alışıktığınız yerlerden o kadar farklı ki, aktarmakta zorlanabilirim. Batıdan gelirken, Vadime ulaşmadan önce, bir zamanlar Kapadokya'daki Caesarea kentinin [Hadrianopolis] kalıntılarına ait çevre köylerdeki harabelere sahip dağların yamacında birkaç saat yürünmektedir. Daha sonra bir dağ geçidinin aşağısına inersiniz ve kuzeye inen bir nehir veya derenin yanında biraz yürürsünüz. Aniden, bir yokuşun ardından yepyeni bir oluşumla karşılaşsınız. Dağlar yarılır, yani önlerinde bir dizi iyi ağaçlandırılmış tepe ovaya bağlanır. Bu tepelerin eteğinde oldukça geniş tarlalar hafif bir eğimle nehrin kenarına inerken, diğerleri dağların kıvrımlarına girerek nefis vadiler oluşturur. Her adımda yaylalar ile karşılaşılır. Sonunda vadi kuzey tarafında sona erer ve nehrin dibinde bir gürültüyle aktığı dar ve ağaçlık bir geçitte daralır. Vadinin tam ortasında, güneş ile kuzey arasında, doğuya bakan cephe, üst toprağı tepelerden ve ovayı nehri çevreleyen alüvyonlu araziden ayıran kıyıda, o kadar küçük ve mütevazî bir evim var ki başka bir isme pek layık değil." (Pedani, 2010, s. 45).

s. 182-3) fakat tıbbi bilgisi ve tecrübesiyle hayatta kalmayı başarmıştır (Barbiera, 2019, s. 346-7, 439-444).

Prenses Belgiojoso, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri ve yazdığı mektuplarında çok ucuza mal ettiği Büyük Tarla'daki hissesiyle çiftliği İsmail Bey'den satın almıştır. Çakmaköğlü Çiftliği için 6.000 kuruş ve Büyük Tarla için 5.000 kuruş ödediği bilinen Prenses Belgiojoso (BOA, İ.MVL. 284.11213-3) (Gül, 2022, s. 182) 1850-1851 yıllarındaki satın alma, işçilik ve geniş bir ailenin geçimi gibi harcamaları toplamının 20.000 frank olmadığını ifade etmiştir (Barbiera, 2019, s. 334-5).

Seyahatnameler, arşiv belgeleri ve bilimsel çalışmalarda Prenses Belgiojoso'nun hayatı, ailesi, yaşadığı sıkıntılar, Osmanlı Devleti'ndeki sığınmacı olarak kaldığı dönem, Kudüs yolculuğu, İtalya'ya geri dönüşü ve hayatının geri kalanı hakkında bilgiler yer almaktadır. Tepelerle dağlar arasında çok verimli araziye sahip olduğunu belirtilen Prenses Belgiojoso, Çakmaköğlü Çiftliği dışında çok sayıda hayvan, iş aleti, ahır, tahıl ambarı, samanlık edinmiş, pirinç yetiştirmeyi planlamış, tarımsal faaliyette bulunduğu Büyük Tarla mevkiinde huzurla yaşamış ve bölgede kısa sürede saygınlık kazanmıştır. Çiftliğinde pirinç yetiştirmeyi planlayan Prenses Belgiojoso'nun yazdığı mektuplarda keçilerle tavşanların bulunduğu zengin arazideki Çakmaköğlü Çiftliği'nden hayranlıkla bahsetmekte, çevrede yetişen önemli bir kavun türünün varlığından söz etmektedir (Barbiera, 2019, s. 333-4).

Prenses Belgiojoso'nun Roma'da tıp öğrendiği ve insanlara tıbbi yardımda bulunduğu, Safranbolu çevresindekilerin ise zamanla tedavi olmak amacıyla evine geldiği bilinmektedir. Prensesin İstanbul'daki hamisi Ali Paşa¹¹, vilayet valisine üç yıl boyunca ondan vergi istemekten kaçınması için bir mektup yazdı ve vali, oranın sakinlerinin de buna karşı çıkacakları için ondan vergi almanın mümkün olamayacağı yanıtını verdi. Prenses «*bessadé*» (ağanın oğlu bey-zade) derlerdi ve parası olmayınca borçla yaşardı ama kimse parayı geri istemezdi (Pedani, 2010, s. 46). 1850-1855 arasında Çakmaköğlü Çiftliği'nde yaşam süren Prenses Belgiojoso'nun yerli halkla iyi ilişkiler kurduğu hatta bölgede altı aydır felçli bir hastayı tedavi edip eski sağlığına kavuşturduğu belirtilmektedir (Chiyong, 2014, s. 112). Prenses Belgiojoso mülklerin resmi sahibi bulunan kız Maria'nın ile ,1855 sonrasında Çakmaköğlü Çiftliği ve Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrıldığı ve Prenses'in 5 Temmuz 1871 yılında Milano'da, 63 yaşında vefat ettiği bilinir (Chiyong, 2014, s. 41-46).

Araştırmacılar tarafından daha önce gerçekleştirilen çalışmalarda Çakmaköğlü Çiftliği ve Büyük Tarla'nın konumu sehven Safranbolu-Karabük yolu güzergahında gösterilmiş, saha çalışmaları ve bölge önerilerinin hatalı sunulduğu belirlenmiştir. Makale kapsamında seyahatnameler, arşiv belgeleri ve bilimsel çalışmalar incelenmiş, saha çalışmaları yapılarak Büyük Tarla ve Çakmaköğlü Çiftliği'nin konumuyla günümüz durumu hakkında yeni ve daha geçerli önerilerde bulunulmuştur.

Prenses Belgiojoso'nun Çakmaköğlü Çiftliği ve Büyük Tarla'yı Devralması

Prenses Belgiojoso hakkında tarih disiplini çerçevesinde birçok tez, makale ve kitap yazılmış, bildiri ve söyleşiler gerçekleştirilmiştir. Prenses Cristina Trivulzio di Belgiojoso, İtalya Milano'da 28 Haziran 1808 tarihinde Vittoria Gherardini ile Gerolamo Trivulzio'nun kızı olarak bir sarayda dünyaya gelmiştir. 1848 İhtilâleri sonrasında 1849'un ortasından itibaren Osmanlı Devleti'ne gelen sığınmacılar arasında yer alan Prenses Belgiojoso'nun (Fortunati, 2010, s. 9). Osmanlı topraklarında huzur içinde yaşam sürmeyi hedeflediği ve hayallerini gerçekleştirmeyi planladığı yer ise günümüzde Safranbolu ve Eskipazar arasında yer almaktadır. Prensesin tarım faaliyetinde bulunduğu Çakmaköğlü Çiftliği ve Büyük Tarla'nın konumu bilim insanları tarafından çoğunlukla hatalı olarak Safranbolu-Araç güzergahında gösterilmiştir.

1848 İhtilâli etkisiyle Lehistan'da görülen olayların benzeri Macarlar arasında da yaşanmaya başlanmıştır. Bu süreçte Macarlar, Avusturya'dan ayrılmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. 200.000 kişilik ordu kuran Macarların, Avusturya karşısında başarı elde etmesinin ardından Avusturya

¹¹ ÇN: Mehmed Emin Âli Paşa (d. 5 Mart 1814 / ö. 7 Eylül 1871) Devlet adamı, Osmanlı Sadrazamı, Şair.

Rusya'dan yardım talep etmiştir (Düzcü, 2016, s. 72). Rusya'nın Lehistan'a girip ihtilâl hareketlerine karşı girişimlerde bulunması üzerine Macar, Leh ve İtalyan binlerce kişi Osmanlı topraklarına sığınmak için talepte bulunmuştur (Chiyong, 2014, s. 110) (Düzcü, 2016, s. 72). Osmanlı Devleti bu olaylar karşısında ülkelerini terk edenlere kucak açmıştır¹² (Erlor, 2010, s. 29-30) (Chiyong, 2014, s. 110). İtalyan, Leh ve Macar sığınmacılar, 1849'un ortasından itibaren Osmanlı Devleti'ne gruplar halinde sığınmıştır (Erlor, 2010, s. 29) (Gül, 2022, s. 179). Prenses Belgiojoso'da bu 1848 İhtilâlleri sonrasında Malta'dan sonra Atina, sonrasında ise İzmir ve İstanbul'a yerleşmiştir (Barbiera, 2019, s. 330, 333-4 & 452-9) (Pedani, 2010, s. 43) (Aracı, 2021, s. 62). Atina'nın ardından Osmanlı Devleti'ne sığınarak 1850-1855 yılları arasında Çakmaköğlü Çiftliği'ne gelen Prenses Belgiojoso kızı Maria ve dokuz kişilik maiyetiyle burada yaşam sürmüştür (Chiyong, 2014, s. 37-8) (Gül, 2022, s. 178-9).

Prenses Belgiojoso'nun hayatı (Fortunati, 2010, s. 9-18) (Speelman, 2010, s. 53-62) (Chiyong, 2014, s. 4-124) (Barbiera, 2019, s. 1-427) (Aracı, 2021, s. 58-63). Osmanlı Dönemi'ndeki günleri (Barbiera, 2019, s. 73-122) (Erlor, 2010, s. 29-42) (Pedani, 2010, s. 43-52) (Gül, 2022, s. 178-87), saldırıya uğraması ve geri dönüş yolculuğu (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 1-200) hakkında kapsamlı araştırmalar gerçekleştirilmiş, tez, makale, kitap, bildiri ve çeşitli söyleşilerden oluşan çok sayıda bilimsel çalışma gerçekleştirilmiştir.

Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria¹³ ile Yunanistan'dan ayrılarak İzmir'e geldiği, sonrasında ise buradan İstanbul'a geçip kısa bir süre burada kaldığı bilinmektedir¹⁴ (Barbiera, 2019, s. 330, 333-4) (Aracı, 2021, s. 62). Paris *Le Nouvelliste* Gazetesi'nde (14 Ekim 1850) yayımlanan prensesin mektubunda, İstanbul'da Giuseppe Donizetti ile tanıştığı, ayrıca Padişah Abdülmecid'in müzisyenlerinin yer aldığı sarayda bulunduğunu belirtmesi (Aracı, 2021, s. 62), prensesin kısa sürede iyi ilişkiler kurduğunu göstermektedir.

İstanbul'da ABD elçisi George Perkins Marsh, tüccar Mösyö Eugene, banker Mösyö Alleon, İtalyan Donizetti Paşa ve Safranbolu cizye tahsildarı Mösyö Eugene ile tanışan Prenses Belgiojoso'nun (Aracı, 2021, s. 58-63) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 24) Safranbolu Kıranköy'den Mösyö Eugene ile irtibatla kaldığı bilinmektedir. Kalabalıktan uzak, tarımla uğraşmak ve huzur içerisinde yaşamak amacıyla yer arayışında bulunduğu süreçte cizye tahsildarı olan Mösyö Eugene'nin prensese Safranbolu civarındaki Çakmaköğlü Çiftliği ve Büyük Tarla'yı önerdiği bilinmektedir (Gül, 2022, s. 182) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 25).

Prenses'in satın aldığı Çakmaköğlü Çiftliği hakkındaki bilgilere anıları, yazdığı mektuplar ve kitaplarında rastlamak mümkündür. Prenses, Çakmaköğlü Çiftliği'ni satın aldığı dönemde mali durumunun kötü olduğunu ifade etmiştir. Çok fazla fedakarlıkta bulunduğunu, cezalar, yükümlülükler, vergiler vb. olumsuzluklar yaşandığı dönemde bazı işlerin yolunda gittiğini belirten prenses bu süreçte Maria'nın şansının kendisine güç verdiğini belirtmiştir (Barbiera, 2019, s. 334-5).

1850 yılının ağustos ayında Osmanlı Devleti'nden 80.000 kuruş borç talep eden Prenses Belgiojoso, 5 Eylül 1850 tarihli dilekçesinde ise bu borcu altı ay vade ile ödeyebileceğini yinelemiştir (BOA,HR.TO.413.2-1) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 25, 42-3). Prenses Belgiojoso, 5 Eylül 1850 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na İstanbul Ortaköy'den sunduğu yazıda, alınan arazinin Mösyö Eugene ile kızı Maria'ya ait olduğu belirtilmektedir (BOA,HR.TO.413.2-2). Borç talebine olumlu yanıt alamayan Prenses Belgiojoso, ABD Elçisi George Perkins Marsh'a talepte bulunması üzerine 15 Kasım 1850 tarihinde Hariciye Nazırı Mehmet Emin Ali Paşa'ya hatırlatma yazısı iletilerek, Prenses Belgiojoso'nun Safranbolu'ya gidebilmesi için arzını da ifade etmektedir (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 25). Safranbolu'daki Çakmaköğlü Çiftliği'ni almadan önce devletten yardım talebinde bulunan Prenses

¹² Kudüs Patrikliği ise bu dönemde Osmanlı ve Rusya arasında gerilime sebep olmuştur.

¹³ "Prenses Belgiojoso'nun nazik kızı Maria, 23 Aralık 1838'de Paris'te dünyaya gelmiş"tir.

¹⁴ Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria için bakınız: (Barbiera, 2019, s. 452-9).

Belgiojoso, 1850 yılının Eylül ayı sonunda İstanbul'dan ayrılmış ve Ekim ayının başında Çakmaköğlü Çiftliği'ne yerleşmiştir (Babuçoğlü & Özdil, 2022, s. 25).

Çakmaköğlü Çiftliği ile çevresindeki arazilerin Avrupa'da düklük olabilecek nitelikte bir mülk olduğunu ifade eden Prens Belgiojoso, kısmen ovalar kısmen de tepeler ve dağlarla çevrili arazide, nehir ve çeşitli kanallarla sulanan çok verimli toprakların yer aldığını mektuplarında dile getirmiştir. Çakmaköğlü Çiftliği'nin yanında çok sayıda hayvan, iş aleti, bir ev, ahırlar, tahıl ambarları, samanlıklar vb. gibi harcamalarının kendisine arazinin bedelinden daha pahalıya mal olduğunu belirten prenses, 1850-1851 sürecindeki tüm harcamaları, maiyetinin geçim giderleri ile tüm işçilik tutarının 20.000 frank olmadığını belirtmiştir (Barbiera, 2019, s. 334-5).

Prens Belgiojoso, 15 Kasım 1850 tarihli mektubunda Çakmaköğlü Çiftliği'nin bulunduğu vadiye ulaşmak için birkaç saat yürüdüklerini ve nehrin kenarındaki alüvyonlu arazi üzerinde çiftliğinin bulunduğunu belirtmesi (Babuçoğlü & Özdil, 2022, s. 26), çiftlik ile arazi arasında mesafe olduğunu göstermektedir. Çakmaköğlü Çiftliği'nin yakınında bulunan Büyük Tarla'da hissesi bulunan İsmail Bey'in de hissesini Prens Belgiojoso'ya sattığı bilinmektedir. Çakmaköğlü Çiftliği için 6.000 kuruş, Büyük Tarla için 5.000 kuruş ödeme yapan Prens Belgiojoso (Erlor, 2010, s. 37), Çakmaköğlü Çiftliği'nin hisse sahibi İsmail Bey'in kardeşleri olan Halil Bey, Hasan Bey ve Musa Bey'e hisseleri karşılığında 15.000 kuruş daha ödeme yapmıştır (BOA,İ.MVL.284.11213-3) (Erlor, 2010, s. 37) (Gül, 2022, s. 182).

1850 yılında Mösyö Eugene'nin aracılığıyla Kızılbel Kazası'nda yer alan Çakmaköğlü Çiftliği Prens Belgiojoso tarafından İsmail Bey'den satın alınmıştır. Prens Belgiojoso bu dönemde Çakmaköğlü Çiftliği'ni Mösyö Eugene ile kızı Maria adına resmi evraklarda kaydetmiştir (Erlor, 2010, s. 37). Sözleşmede Çakmaköğlü Çiftliği; arazinin ortasından bir nehir geçmekte (Eskipazar Su), arazileri nehrin iki yakasında diye tanımlanmaktadır. Nehrin güneyinde Topçu adlı kişiye ait tarlalar, bahçeler ve bir de dağ bulunmaktadır. Nehrin kuzeyinde ise çiftliğin bir yanı Kuzköy ahalisinin bahçelerine diğor

Resim 2. Su değirmeni. Değirmen yakın zamanlar kadar işletilmekteymiş. Konum: 41,01383° N, 32,62576° E.

yanı ise Sat Köy(?) ile dağ ve bir değirmene kadar ulaşmaktadır¹⁵ (Babuçoğlu & Özdi, 2022, s. 26). (Bakınız Resim 2).

Çakmakoglu Çiftliği'ni satın alan Prenses Belgiojoso'nun parası kalmadığında, Osmanlı Devleti'nden altı ay vadeyle geri ödemek koşuluyla borç para talep ettiği, bunu da defalarca yinelediği bilinmektedir (BOA,HR.TO. 413.2-1) (Gül, 2022, s. 181-2).

Çakmakoglu Çiftliği'ne yerleşen prenses burayı küçük bir çiftlik, tarlalar ve hayvanlardan oluşan küçük bir malikaneye sahip olarak tanımlamıştır. Yazdığı kitaplarında ise Doğu'nun bereketli ve pitoresk köşesinde vadideki bir ev¹⁶ olarak tanımladığı yapısının bağlı olduğu Viranşehir'i, tarihin izlerini barındıran yıkık harabe bir geçmişe sahip yer olarak ifade etmektedir. Prenses göçebe hayatına bu vadiye yeniden başladığını belirtmektedir (di Belgiojoso, 1862, s. 15). İtalya'dan prensesle birlikte Çakmakoglu Çiftliği'ne yerleşen maiyetin arasında bir marangoz bulunmaktadır. Çakmakoglu Çiftliği'ne ilk yerleştiklerinde bu marangozun hemen evi düzenlemeye başladığı ifade edilmiştir (Pedani, 2010, s. 45). Prenses Belgiojoso'nun çiftliğe ilk yerleştiğinde hemen düzenlemeye kalkışması Çakmakoglu Çiftliği'nin çok iyi durumda olmadığını düşündürmektedir. 1850'de Prenses Belgiojoso'nun Çakmakoglu Çiftliği'ni kiraladığı süreçte çiftliğin tımar statüsünde olduğu belirtilmiştir.

¹⁵ Bu alanda daha önce bilim insanları tarafından inceleme gerçekleştirilmiş, Çakmakoglu Çiftliği'nin bulunduğu yer konusunda konum önerileri sunulmuştur:

“Çiftliğin yeri olarak Osmanlı arşivlerindeki bir belge Satköy ve Kuzköy arasını açıkça işaret ettiğinden başka mevkilerde çiftliği aramak yersiz hale gelmektedir. Bu noktadan sonra yapılacak en önemli faaliyet çiftlik sahasındaki değirmen ve çiftlik evinin yerinin tespiti olacaktır. Ki muhtemel değirmen kalıntısı olabilecek nokta hem köylülerin ifadesi hem de kooperatife bağlı su pompası yanındaki saha ile örtüşmektedir” (Kütükçüoğlu, 2022, s. 67).

¹⁶

Kiralanan çiftliklerin 19. yüzyılın ortalarından itibaren özel mülke dönüştüğü bilinmektedir. Harabe haldeki bu çiftliğin de ilk olarak Prens Belgiojoso'ya kiralandığı sonrasında ise satıldığı bilinmektedir (Erler, 2010, s. 36).

Resmi evrakları netlik kazanmamasına rağmen Çakmaköğlü Çiftliği'nde yaşamaya başlayan Prens Belgiojoso, 15 Kasım 1855 yılında Thierry'e gönderdiği mektupta modern dünyadan uzak çiftliğin, huzurlu bir yaşam alanı olduğunu belirtmiştir. Prens maiyeti arasında marangozun dışında hizmetçisi Bayan Ann Parker, Avukatı Giuseppe Pastori, depo sorumlusu Bernardo Lorenzoni, kahyası Josef Boulanger, kızı Maria ayrıca rahip ve hizmetçilerin bulunduğunu belirtmiştir (Babuçoğlu & Özdi, 2022, s. 25).

Prens Belgiojoso'nun çiftliğe yerleştiği dönemde bölgedeki gözlemleri:

“Osman'in¹⁷ yozlaşmış varisleri, topraklarının değerini artırmak yerine, tefeciliğe veya ticarete teslim oldular. Hatta bazıları yağma ile geçimlerini sağladılar. Onların mülkü Çakmaköğlü Vadisi kısa bir süre içinde ihmallerinin sonucunda harabe hale geldi. Değirmenler durdu, sulama kanalları tıkanı ve ben oraya vardığımda önceden Osman'in egemenliği altında olan bölgeyi bu üzücü bir durumda buldum. Ne tür adamlarla uğraşmak üzere olduğum görülmüyor” (di Belgiojoso, 1862, s. 22-23).

prensini uğraştırıcı bir yerde yeniden hayat kurmaya çalıştığını ve kendi çevresinde huzur bulmayı hedeflediğini göstermektedir¹⁸.

Prens İtalya'daki malikanelerini yöneten Avukat Giuseppe Pastori, ev için sandalyeler, masalar, yataklar, perdeler, kapılar gibi İtalyan eşyaları getirerek evi zengin eşyalarla dekore etmiştir. Böylece prensin kendi odası tamamen İtalyan stiline göre döşenmiş ve bu durum köy halkı arasında kısa sürede duyulmuştur. Yaklaşık iki hafta boyunca, yerel halk arasında dilden dile dolaşan Prens Belgiojoso'nun odasını görmek için insanların çiftliği ziyaret ettiği bilinmektedir. Prens çiftliği satın almasının ardından çok sayıda tavuk, hindi, bir inek, dört manda ve dört at satın alınarak çiftlik faal hale getirilmiştir (Pedani, 2010, s. 45).

1851 yılına gelindiğinde bir yıllık masrafının minimum olduğunu belirten prens Çakmaköğlü Çiftliği'nden elde edeceği gelirin Avrupa'daki gelirinden çok daha düşük olacağını ifade ettikten sonra buradaki ürünlerin İstanbul'a dört beş günde¹⁹ ucuza taşındığını belirtmiştir (Barbiera, 2019, s. 335). Aynı dönemde vadisinde pirinç üretmek için başka tarlalar satın alan Prens Belgiojoso, değirmen ve kereste fabrikası kiralamış, manda, inek, eşek, at ve 200 Ankara koyunu satın alarak evine yeni bir bölüm ekletmiştir. Bu dönemde bir de ahır inşa ettiren Prens Belgiojoso, ustaların çoğunun çevre yerleşimlerden, iki ustasının birinin Avrupalı bir duvarcıdır, diğerini ise İstanbul'dan getirtmiştir (Pedani, 2010, s. 47). 19. yüzyılda çiftliğin yer aldığı bölgede yetiştirilen temel gıdanın (pirinç) Milano'daki kadar pahalı olduğunu belirten prens, vadiye pirinç ekerek çok büyük kar elde etmeyi hedeflemiştir (Barbiera, 2019, s. 335).

1851 yılının Nisan ayında Prens Belgiojoso, Paskalyayı kutlamak amacıyla Safranbolu'daki Hıristiyanlarla bir araya gelmiştir. Prens Belgiojoso'nun Safranbolu'ya geldiğini duyan Hıristiyan ve Müslümanlar, prensi ziyaret ederek misafirperverliklerini sunmuş ve geçmiş olsun dileklerini iletmiştir (Pedani, 2010, s. 47) (Chiyong, 2014, s. 114-5).

¹⁷ Viraşehir eski ayan ve mültezimi Hasançavuşoğlu Hüseyin Ağa. “Osman Ciyavuzoğlu” yalnızca Prens'in yazısında ve çevirisinde gözükmektedir (BOA,A.DVN.1.39.1). Bu nedenle Prens'in sehven neden olduğu bir yanlışlık olarak değerlendiriyoruz

¹⁸ Prens Belgiojoso'nun kitabında; *“Beş bin frank karşılığında yaklaşık dört veya beş mil uzunluğunda ve yaklaşık bir mil genişliğinde düz, içinden bir dere geçen, ormanlık dağlarla çevrili ve buna ek olarak bir konut, bir değirmen ve bir kereste fabrikası bulunan Çakmaköğlü vadisini satın aldım. Derebeyinin kardeşleri için harika bir şanstı. Mahalleli ellerine geçen meblağdan haberdar olduğunda, tarihin her zaman değersizlere lütufta bulunduğu söylemekten geri kalmadılar”* şeklinde ifadelerle yer vermesi, çiftliğin genel ölçüleri hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır (di Belgiojoso, 1862, s. 22-3).

¹⁹ Bu süre kara yoluyla Bartın ya da Amasra ve oradan deniz yoluyla İstanbul olarak anlamlı gözükmektedir.

1851 yılında Çakmakoglu Çiftligi'nde gerçekleştirdiği üretimi, Osmanlı topraklarındaki diğer Avrupalı mülk sahiplerinin üretimleri ve genel durumuyla karşılaştıran Prens Belgiojoso, kendisinin yeterince iyi düzeyde olduğunu yazmıştır (Pedani, 2010, s. 48). Diğer sığınmacıların mülklerini kiralamış olmasına rağmen prenses çiftlik satın almış, kendi kendine yeten bir üretime kavuşmuş, kızı Maria ile huzurlu bir yaşama sahip olmuştur (Chiyong, 2014, s. 115).

Prens Belgiojoso birkaç ayın ardından kızı Maria ile Kudüs'e gitmeyi kararlaştırmıştır (Speelman, 2010, s. 53-62). Prens'in 1851 yılında Luigia Visconti d'Aragona'ya yazdığı mektubunda "*Ciaq-Mag-Oglou (Asia Minore) 13 Agosto 1851*" bilgisinin yer alması, prensesin Çakmakoglu Çiftligi'nin adını yazışmalarında kullandığını göstermesinin yanında hala bu çiftlikte ikamet ettiğini açıklamaktadır (Barbiera, 2019, s. 333). Çakmakoglu Çiftligi'nde huzurlu bir yaşam sürdürdüğü bilinen Prens Belgiojoso'nun Kudüs yolculuğu öncesinde 1851 yılında Çakmakoglu Çiftligi'nde vasiyetnamesini yazması (Chiyong, 2014, s. 39), uzun yıllar burada yaşayacağını ve hayata dair büyük endişelerinin olduğunu düşündürmektedir.

Prens Belgiojoso ve Kızı Maria'nın Kudüs Yolculuğu

Prens, yeni mülkiyetinde tarımsal faaliyetlerle ilgilenirken, Kudüs'e ulaşmak amacıyla kızı Maria ile pitoresk bir yolculuğa çıkmıştır (Barbiera, 2019, s. 335). Prens'in Kudüs'ü ziyaret düşüncesinin altında kızı Maria'ya daha iyi bir dini güç katma isteği yatmaktadır (Chiyong, 2014, s. 116). 1851 yılının baharında Çakmakoglu Çiftligi'nden Kudüs'e gitmek için yola çıkan prenses ve kızı Maria (Chiyong, 2014, s. 116) ile Çakmakoglu Vadisi'nden ayrılarak Viranşehir güzergahına yönelmiştir. 1852 yılının ocak ayında Anadolu'dan ayrılan Prens Belgiojoso, at sırtında ve yorucu yürüyüşünün ardından 1852 yılının baharında Kudüs'e ulaşmıştır (Barbiera, 2019, s. 335). *La vie intime et la vie nomade en Orient* adlı seyahat kitabının başında Prens Belgiojoso, Çakmakoglu Çiftligi'nin sahipleri hakkında bilgi sunmakta, Kudüs'e giderken yanında çiftliğin eski sahiplerinin kardeşlerinden birinin de kendisine eşlik ettiğini belirtmektedir (Erler, 2010, s. 36). Arsa ve Çakmakoglu Çiftligi'nin işlemleri için sözleşmeler yapılmış olmasına rağmen resmi tapu işlemleri, Prens Belgiojoso ve kızı Maria'nın Kudüs dönüşüne bırakılmıştır (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 26).

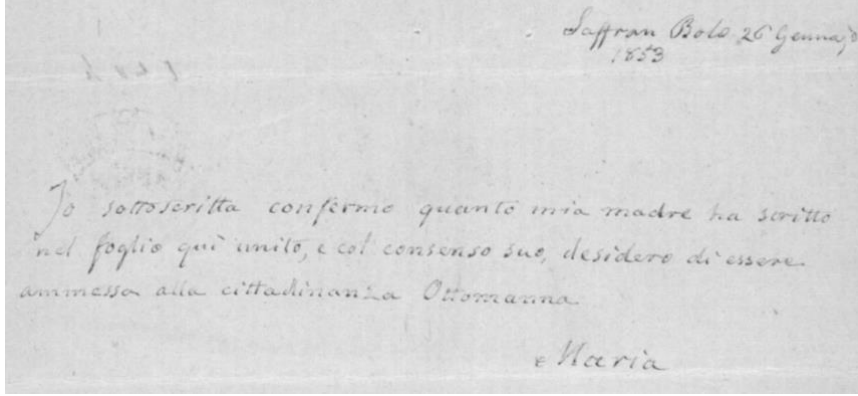
1851 yılının baharı ile Çakmakoglu Vadisi'nden ayrılan Prens Belgiojoso 1852 yılının aralık ayına kadar Kudüs'te kalmıştır (Chiyong, 2014, s. 116). Kudüs seyahatinin 11 ay kadar uzun bir süreyi kapsadığı ve bu çevrede prensesin birçok yeri ziyaret ettiği ifade belirlenmiştir (Strauss, 2021, s. 64). Bu dönemde Çakmakoglu Çiftligi'nin yönetimini Alsaslı bir adama emanet eden Prens Belgiojoso, görevlendirdiği yetkili kişinin kötü kararlar alması ve adaletli davranmaması sonucunda zarara uğradığı anlaşılmaktadır (Chiyong, 2014, s. 116). Prens Belgiojoso'nun Çakmakoglu Çiftligi'ni Kudüs'e giderken emanet ettiği Alsaslı yetkilinin maaşını dönüşte ödemek koşuluyla verememiş olması, yöneticinin adaletsiz ve tutarsız davranışlarına sebep olmuştur. Yönetici aynı zamanda Çakmakoglu Çiftligi'ni 16.000 kuruş borçlandırmakla kalmamış, 3.000 kuruş değerindeki maaşını almak için de İstanbul'daki Fransız büyükelçisine başvuruda bulunmuştur (Erler, 2010, s. 38-9).

Prens Belgiojoso Kudüs'te bulunduğu dönemde Çakmakoglu Çiftligi'nin resmi işlemlerinde bir gelişme yaşanmamıştır. 4 Temmuz 1852 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazı bu konuya açıklık kazandırmaktadır. Çakmakoglu Çiftligi'ne ait resmi işler için Safranbolu Kaymakamı'na talimat verilmesi hususunda ABD Elçiliği'yle irtibata geçilmiştir (BOA,HR.MKT.47.93-1-2) (Gül, 2022, s. 182). Başvurudan birkaç ay sonra Sadaret Dairesi'nden Kastamonu Valisi'ne yazı gönderilerek Prens Belgiojoso'ya yardım edilmesi için talepte bulunulmuştur (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 25).

Maria'nın Osmanlı Vatandaşı Olması ve Mülk Satın Alması

Prens Belgiojoso'nun Kudüs'te olduğu günlerde, Osmanlı Devleti yeni bir karar almıştır. 1851 yılı öncesinde prenses resmi işlemleri gerçekleştirseydi Çakmakoglu Çiftligi ile arazilerin gerçek sahibi olabilecekti ama işlemleri hızlandırmak yerine Kudüs'e seyahate çıkmıştır. 15 Mayıs 1851'de çıkarılan

bir kanuna göre, imparatorluk vatandaşı olmayan yabancıların toprak sahibi olamayacağı belirtilmiştir²⁰. Bunun üzerine Maria, mülkü yönetmeye devam etmek için annesinden izin almak ve Osmanlı vatandaşı olmak zorunda kalmıştır (Erler, 2010, s. 38). 25 Şubat 1852 tarihli mektup, Prenses Belgiojoso'nun yolculuğu sürecinde yazılmış mektup olması açısından son derece önemlidir (Caporuscio, 2022, s. 61). 20 Nisan 1852 tarihli bir yazıda ikamet eden yabancı devlet vatandaşlarına gayrimenkul satılmaması ve kiralanmaması gerektiğinin belirtilmesi bu görüşü desteklemektedir (Chiyong, 2014, s. 112-3). Prenses, Kudüs'ten döndükten sonra bu işin çözümü için kızı Maria'nın Osmanlı vatandaşlığına kabul edilmesi amacıyla müracaatta bulunmuştur (Chiyong, 2014, s. 112-3) (Gül, 2022, s. 182). Maria'nın Osmanlı vatandaşı olmasıyla işlemlerin gerçekleşeceği bilinmektedir (Erler, 2010, s. 38) (Gül, 2022, s. 182). Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria, 26 Ocak 1853 tarihinde Osmanlı vatandaşı olmak için Dışişleri Bakanlığı'na İtalyanca bir dilekçe göndermiştir (BOA,İ.MVL.284.11213-1) (Bakınız Resim 3).

Resim 3. 26 Ocak 1853 Tarihinde Maria'nın Osmanlı Vatandaşı olmak için Dışişleri Bakanlığı'na Gönderdiği Dilekçe (BOA,İ.MVL.284.11213-1)

30 Ocak 1853 tarihinde Viranşehir Sancağı İdare Meclisi'nden Kastamonu Vilayeti'ne gönderilen yazıda Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria'nın Osmanlı vatandaşı olma konusu ve Çakmaköğlü Çiftliği'nin resmi satış işleminin Maria adına düzenlenmesi hususu belirtilmiştir (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 26). 26 Ocak 1853 yılında Maria tarafından sunulan dilekçe, Kastamonu Valisi Mahmut Hamdi Paşa tarafından 7 Nisan 1853 tarihinde Sadaret Dairesi'ne gönderilmiştir. 20 Mayıs 1853 tarihinde Divan-ı Hümayun'da konunun araştırılması gerektiği belirtilmiş, Osmanlı Devleti tarafından gerçekleştirilen araştırma ve yazışmalar neticesinde Maria'nın vatandaşlık müracaatı kabul edilmiş, 20 Eylül 1853 tarihli Meclis-i Valâ'nın yazısından (BOA,İ.MVL.284.11213-6) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 26-7) (Gül, 2022, s. 182) yaklaşık bir hafta sonra Padişah Abdülmecid'in iradesiyle Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria'nın Osmanlı vatandaşı olduğu belirtilmiştir (BOA,İ.MVL.284.11213-7) (Gül, 2022, s. 182). Padişah Abdülmecid, Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria'yı Osmanlı vatandaşlığına kabul ettiğini belirten karar yazısı ise 12 Ekim 1853 tarihinde Sadaret Dairesi'nden Kastamonu Vilayeti'ne iletilmiştir (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 26-7).

12 Ekim 1853 tarihinde Sadaret Dairesi'nden Kastamonu Valisi'ne gönderilen yazıda Maria'nın Osmanlı vatandaşı olarak kaldığı süreçte Çakmaköğlü Çiftliği'nin kendilerine ait olacağı, vatandaşlıktan feragat ettikleri taktirde ise mülkiyet hakkının Osmanlı'ya devredileceği ifade edilmiştir (BOA,HR.MKT.99.93-4). 21 Kasım 1854 tarihinde Prenses Belgiojoso'nun 15 yaşındaki kızı Maria'nın ve kendisinin kararı doğrultusunda Osmanlı vatandaşlığını kabul ettiğini belirten ve padişaha

²⁰ Prenses Belgiojoso'nun Çakmaköğlü Çiftliği'nde kiracı ve misafir olarak ikamet ettiği sonradan çiftliği kızı Maria adına satın (Hasan Çavuşoğlu İsmail Bey'e ait hisseyi 6.000 kuruş, kardeşleri Hasan, Halil ve Musa beylerden 5.000'er kuruş bedel ile) aldığı ve fakat 1268 / 1852 yılında yabancı devlet vatandaşlarına çiftlik, emlak ve arazi kiralama ilgili yasaklama gelmesiyle Prenses Belgiojoso ve kızı Maria Liva Meclisi'ne çağırılmıştır. Bu durum kapsamında çiftlikte ikametlerinin mümkün olmadığı kendilerine bildirilmiş, Maria annesinin rızasıyla Osmanlı vatandaşlığını kabul ederek bunu kanıtlayan bir senet sunmuştur (BOA,İ.MVL.284.11213-1-7).

bağlılıklarının devam edeceğini belirten bir taahhüt senedi imzalanmıştır (BOA,HR.MKT.99.93-6) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 27, 125).

İmzaladığı senetlerle Osmanlı Devleti'ne bağlılığını gösteren Maria, nihayet Çakmakçoğlu Çiftliği'nin resmi sahibi olmuştur (BOA,HR.MKT.99.93-4) (Gül, 2022, s. 182). Araştırmacıların Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria'nın Osmanlı vatandaşlığına kabulü üzerine gayrimeşru bir kız olmaktan çıktığını ifade etmesi dikkat çekmiştir. Vatandaşlık işlemlerinin ardından Maria'nın Osmanlı Devleti'nde meşru bir kız olmaktan çıkıp Maria Cristina di Belgiojoso adıyla anıldığı özellikle belirtilmektedir (Erler, 2010, s. 40).

Bernardo Lorenzoni'nin Prenses Belgiojoso'ya Suikast Düzenlemesi ve Prensesin Tedavi Süreci

1853 yılının bir yaz gününde (Haziran sonu - Temmuz başı) Çakmakçoğlu Çiftliği'nde, Prenses'in yanında iki senedir hizmet eden Bernardo Lorenzoni²¹ prensese bir akşam yemeği sonrasında suikast düzenlemiştir (Pedani, 2010, s. 49) (Chiyong, 2014, s. 39). Önce Prenses Belgiojoso ile yakınlaşan ardından ise Bayan Ann Parker ile aşk yaşadığı bilinen saldırganın, çıkan kavga ve tartışmalar sonucunda Prenses Belgiojoso tarafından sert şekilde uyarıldığı bilinmektedir (Barbiera, 2019, s. 346) (Gül, 2022, s. 182). Prenses Lorenzoni'yi Marquis Antinori'nin tavsiyesi üzerine İtalya'dan yanında getirmiş ve ona güvenmiştir. Sonrasında yaşanan bu olumsuzlukların ardından Prenses Belgiojoso kötü davranışlarından dolayı onu görevden almakla tehdit etmiş, hırsız, sarhoş ve saldırgan tavırlarından dolayı endişe duymuştur (Barbiera, 2019, s. 346-7) (Pedani, 2010, s. 49).

Bernardo Lorenzoni, Avusturya ordusunda gazi ve aynı zamanda Prenses Belgiojoso için iki yıl kadar ambar bekçisi olarak hizmet etmiş bir görevlidir (Erler, 2010, s. 39). Bernardo Lorenzoni'nin Bayan Ann Parker'e şiddet uyguladığı ve burnunu kırdığı bilinmektedir (Chiyong, 2014, s. 39). Bu durum ve daha birçok olumsuz faaliyeti, prensesin Bernardo Lorenzoni hakkındaki şiddet yanlısı olduğu görüşünü desteklemektedir. Bernardo Lorenzoni bu yaşanan olumsuzlukların ardından davranışlarını düzene sokması gerekirken akşam yemeğinin ardından merdivenleri çıkan Prenses Belgiojoso'yu takip ederek odasına kadar gelmiş, önce kapıda başlayan münakaşa ardından yerini saldırıya terk etmiştir. Lorenzoni tartışmanın ardından saldırdığı prensesi yedi farklı yerinden yaralamıştır (BOA,MVL.210.27-1) (Chiyong, 2014, s. 39-40). Kavga esnasında yere düşen bardağın sesine gelen çiftliğin diğer hizmetçileri suikastçiyı durdurmuş, prensesin çok fazla zarar görmesine engel olmuştur (Barbiera, 2019, s. 346-7) (Pedani, 2010, s. 49) (Gül, 2022, s. 183).

Lorenzoni, 1853 yılında haziran ayının sonunda (30 Haziran-?) olumsuz suikast girişiminin ardından yakalanmış, ertesi gün kasabada tutuklanarak Safranbolu'daki hapisaneye gönderilmiştir (Pedani, 2010, s. 50) (Chiyong, 2014, s. 39-40). Yabancı devlet vatandaşı olması sebebiyle İstanbul'a gönderilen mahkûm Lorenzoni'nin hapisanede hastalandığı, iyileşmesi için İtalya'ya gönderildiği bilinmektedir. Daha sonra suçunun kalanını cezaevinde çekmek üzere Osmanlı topraklarına geri getirilmiştir (Erler, 2010, s. 39). Aldığı yaraların ardından çok fazla kan kaybettiği Prenses Belgiojoso, tıbbi bilgisi ve şansı sayesinde iyileşmiştir²² (Barbiera, 2019, s. 345-6) (Pedani, 2010, s. 49) (Gül, 2022,

²¹ Suikast girişiminde bulunan kişinin adı farklı şekillerde geçmektedir. Albergoni di Bergamo (Barbiera, 2019, s. 346), Bergamalı Albergoni (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 28), Bergamolul Bernardo Lorenzoni (Erler, 2010, s. 39), Bernardo Lorenzoni (Chiyong, 2014, s. 39) (Gül, 2022, s. 183), Petro Albertoni (BOA,MVL.210.27-1) (Gül, 2022, s. 183).

²² Prenses Belgiojoso, suikast eyleminden dört gün sonra yazdığı mektupta içinde bulunduğu durumu tüm ayrıntılarıyla anlatmıştır;

« Bana gerçekleşen saldırı olayının üzerinden dört gün geçtiğini, yaraların hiçbirinin etimden öteye (derine) geçmediğini söyleyeceğim, çünkü ne ateşim ne şişliğim ne iç ağrılarım ne çarpıntılarım ne düzensiz nabzım ne de kasılmalarım var. Göğsümün solu dışında diğer yaralarım hafif ağrılı. Tanrı beni o kadar mucizevi bir şekilde kurtardı ki, beni o korkunç akşam gören ve şimdi gören hiç kimse onun müdahalesinden şüphe edemez. Ben ve herkes aynı anda son nefesimi vereceğime inandı; Sanki yaranlanmamış gibiyim, çünkü bağırsakların karıncalanmasını saymıyorum bile. Karnın alt kısmına yönelik saldırı, kalça kemiğinin ucuna denk geldi ve durdu; kalbe yönelik saldırı göğsüme geldi ve kalbime denk gelmedi, Hançer göğsümün ucunu yaraladı. Omurilikteki darbeler, elbisemin kıvrımlarıyla buluştu ve yaklaşık iki buçuk inç uzunluğunda derimi sıyırdı. Sadece

s. 183). Prenses Belgiojoso kendisine yapılan bu suikast olayını kardeşi Giulia'ya yazdığı 30 Ağustos 1853 tarihli mektubunda anlatmıştır (Barbiera, 2019, s. 439-44).

İyileşmesi zaman alan ve bu süreci Çakmaköğlü Çiftliği'nde geçiren Prenses Belgiojoso, tedavi sürecinde ekonomik açıdan zor günler yaşamıştır. İyileştikten sonra kızı Maria ile huzur içinde yaşamak için iğne işi yapmaya başladı, yaptıkları güzel nakışları İstanbul tüccarlarına satarak gelir elde etmiştir. Ayrıca İngilizce ve Fransızca gazete ile dergilerde makaleler yazarak gelir elde etmiş, kitaplar yayınlamıştır (Barbiera, 2019, s. 346-9). Prenses, zamanını çoğunlukla çiftliğinde okuma yaparak ve yazılarını kaleme alarak geçirmiş aynı zamanda Çakmaköğlü Çiftliği'nden elde ettiği gelire yaşamını sürdürmüştür. Yazdığı kitapları için kaynak arayışında olan prenses İstanbul'daki arkadaşlarından kendisine bir mineraloji kitabı göndermelerini istemiştir (Pedani, 2010, s. 46). Prenses Belgiojoso, yazılarında çoğunlukla Doğu ve Batı arasındaki kültürel ilişkileri konu edinmiş, Osmanlı'daki aile yapısı, damak tadı (di Belgiojoso, 1858) (Chiyong, 2014, s. 114) (Strauss, 2021, s. 64-5) ve kadınları hakkında çok özel bilgilere yer vermiştir (Faroqhi, 2022, s. 44).

1853-1855 Arasında Çakmaköğlü Çiftliği'ndeki Gelişmeler

Prenses Belgiojoso 1853 yılının Safranbolu'da kurak geçtiğini, 1853 yılının ağustos ayında Bulak Köyü sakinleri ile Safranbolu'daki yetkili kişiler arasında su paylaşımı hususunda kavgaların yaşandığını, Banker Jack Alleon'a gönderdiği mektupta anlatmaktadır (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 30).

Prenses Belgiojoso 1853'te Çakmaköğlü Çiftliği'nden ayrılmış Marsilya'ya giderek Tarn'daki küçük Alby kasabası yakınındaki Saliès Kalesi'ne ulaşmıştır. Yolculuğu sonrasında ve geçirdiği zorlu mücadelelerden etkilenen prensesin yanında kızı Maria, Bayan Ann Parker ve bir Türk hizmetçisi kendisine eşlik etmiştir (Barbiera, 2019, s. 350-1). Aynı yıl içinde (1853) Osmanlı topraklarına geri dönen Prenses Belgiojoso, Lombardiya'daki ormanlık arazileri için Osmanlı Hariciye Nezareti ve Avusturya İmparatorluğu Bakanlar Kurulu'na başvuruda bulunmuş, yetkili diğer kişilerle irtibata geçerek Avusturya'nın el koyduğu mülklerini geri almaya çalışmıştır. Başvuruları sonuçsuz kalmamış, 1853 yılının temmuz ayında Avukat Pastori'den gelen yanıtta, 1848 yılında Avusturya hükümeti tarafından prensese ait (el konulmuş) para ve mülklerin kendisine iade edileceği belirtilmiştir (Chiyong, 2014, s. 122-3).

Safranbolu'nun Kıran Mahallesi'nden Ekincioğlu Acı Yesef, kendisine ait iki ayrı tarla ve tarlalardaki mahsullerine Prenses Belgiojoso tarafından el konulduğunu belirterek mahkemeye şikâyetle bulunmuştur. Araştırmaların ardından olayın doğruluğu tespit edilmiş, bunun üzerine Safranbolu Kadısı Kastamonu Valiliği'ne 9 Eylül 1853 tarihinde yazı göndererek, Prenses Belgiojoso'yu temsil eden Molla Mustafa, bahsi geçen tarlalarla ürünlerinin sahibine iade edileceğini taahhüt etmiştir (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 27-8).

Avukat Pastori tarafından gelen yazıda Prenses Belgiojoso'ya ait mal ve mülklerin geri iade edilebilmesinin tek yolunun prensesin İtalya'ya geri dönme koşuludur. Prenses bu yazı üzerine kısa süre önce bıçaklandığını ve hasta olduğunu ifade ederek Çakmaköğlü Çiftliği'nde bir süre daha kalmak istediğini belirtmiştir. Prenses Belgiojoso 1854 yılının şubat ayında Çakmaköğlü Çiftliği'nden ayrılarak İtalya'ya girmeyi kabul etmiştir. Prenses aynı zamanda Çakmaköğlü Çiftliği'nde üretim yaptığı buğday ve haşhaşlardan kar elde etmek, atların, kuzuların ve tavuklarının doğumu için kalması gerektiğini

yaralarımın değil, kanama ve sülüklerden de çok kan kaybettim çünkü iltihaplanmanın olacağından endişeleniyordum. İştahım yerinde, ayaktayım ama kalçalarım yüzünden yürüyemiyorum; Sonunda, neredeyse kazadan önceki kadar iyiyim ve dahası, Tanrı'nın bana bahsettiği göz kamaştırıcı koruma için o kadar derin bir şükran duyuyorum ki, kalbim onun önünde sürekli secde ediyor. Daha dün bütün bunların bir rüya olup olmadığını kendi kendime düşündüm; Rastgele İncil'imı açıyorum ve şu paragrafla karşılaşıyorum: "Size şunu söylüyorum: Bir şey istediğinizde, dua ettiğinizde kesinlikle karşılığını göreceğinize emin olun, mükafatlandırılmasını elde edeceksiniz. ". Çünkü o akşam güvenle dua eden ikimiz vardık: Mary ve ben. » (Pedani, 2010, s. 49-50).

belirtmiştir. Prenses Belgiojoso, Çakmaköglü Konağı'ndan son mektubunu 9 Ekim 1854 tarihinde yazmıştır (Pedani, 2010, s. 50) (Chiyong, 2014, s. 123).

1854-1855 yıllarında Avusturya İmparatorluğu'nun ülke topraklarını terk etmiş olan İtalyanlar için hazırlanan genel af düzenlemesi sonucunda, Prenses Belgiojoso ülkesine dönmeye karar vermiştir (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 22). Prenses Belgiojoso, Çakmaköglü'nda bir yıl daha kalmayı başarmıştır. Şubat 1854'te Çakmaköglü Çiftliği'nden ayrılma kararı vermiş, temmuz ayında Avukat Pastori, prensesin geri dönebilmesi amacıyla bazı mülkleri satmak üzere Paris'e gitmiştir (Pedani, 2010, s. 51). Prenses Belgiojoso tarafından Çakmaköglü Çiftliği'nden son mektup 9 Ekim 1854 tarihinde yazılmıştır (Pedani, 2010, s. 51). Bu tarihe kadar prensesin hala çiftlikte olduğu anlaşılmaktadır. Prenses Belgiojoso, memleketine giderken arkada bıraktığı Çakmaköglü Çiftliği'ni kahyası Josef Boulanger'e emanet etmiştir (Erler, 2010, s. 30). İşlemleri resmileştirmek ve kâhya Josef Boulanger'e yardımcı olunması amacıyla Safranbolu Kaymakamı'na emir verilmesi için 1855 yılında Sadaret Dairesi'ne yazıyla talepte bulunulmuştur (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 30). Bu yıl Prenses Belgiojoso ile Çakmaköglü Çiftliği'ni satın aldığı İsmail Bey'in kardeşleri prensesten Büyük Tarla'daki hisselerine karşılık 2.000 kuruş daha istemesi üzerine Safranbolu Kaymakamı ve Kaza Meclis Üyeleri toplantı yapmış sonucunda Prenses Belgiojoso'yu haklı bulmuştur (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 31).

16 Ocak 1855 tarihinde Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria, Sadaret Dairesi'ne dilekçe yazarak annesi ile İtalya'ya gideceğini belirtmiştir. Bu süreçte Çakmaköglü Çiftliği ile buraya komşu olan ormanların Josef Boulanger adındaki kâhyanın görevlendirildiğini belirterek kendisine kaymakamlık nezdinde yardımcı olunması için arzda bulunulmuştur (BOA,HR.MKT.99.93-5) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 133). Bu yazıya cevap olarak Sadaret Dairesi'nden Kastamonu Valisi'ne yazı yazılmış ve Maria'nın geleceği tarihe kadar kâhya Josef Boulanger'e destek olunacağı belirtilmiştir. 6 Aralık 1855 tarihli yazıda ise Sadaret Dairesi'nden Viranşehir Kaymakamlığı'na gönderilen yazıda Çakmaköglü Çiftliği'nin yönetiminden sorumlu olan kişi kâhya Josef Boulanger'e yardımcı olunacağı kararlaştırılmıştır (BOA,HR.MKT.99.93-1) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 31, 135). Yazışmaların ardından önce İstanbul'a ardından ise Güney Fransa'da kız kardeşi Teresa'yı ziyaret eden Prenses Belgiojoso, 1849 yılında geride bıraktığı arkadaşlarıyla görüşmek amacıyla Paris'e girmiştir (Chiyong, 2014, s. 41).

1855 Sonrasında Büyük Tarla ile Çakmaköglü Çiftliği'nin Durumu ve Diğer Gelişmeler

1855 yılı itibariyle Prenses Belgiojoso'nun Çakmaköglü Çiftliği ve Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrıldığı bilinmektedir. Bu süreçte kızı Maria Osmanlı vatandaşı olduğu için Maria Cristina di Belgiojoso adıyla anılmıştır (Chiyong, 2014, s. 123). Çakmaköglü Çiftliği'nin 1855 yılı sonrasında bir süre daha Prenses Belgiojoso ve kızı Maria'nın malı olarak kaldığı bilinmektedir. Çakmaköglü Çiftliği'ne 1855 yılında müdür olarak atanan kâhya Josef Boulanger'in 1858 yılında görevine devam ettiği görülmektedir. 1858 yılında Mordtmann'ın çiftlik yakınındaki Hanköy'de bir gece konaklarken çiftliğin mali durumu hakkındaki görüşleri (Mordtmann, 1925, s. 247-9), çiftliğin hala faal ve iyi durumda olduğunu göstermektedir.

Safranbolu çevresini ziyaret eden seyyahların notlarında bu konunun tespiti üzerine gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda Çakmaköglü Çiftliği'nin Kastamonu yolu üzerinde olmadığı tam tersi bir güzergahta Karabük-Ankara yolu üzerinde bulunduğu belirlenmiştir. Mordtmann'ın seyahatnamesinde 1858 yılına ait gözlemleri Prenses Belgiojoso'nun yaşadığı Çakmaköglü Konağı hakkında önemli bilgiler içermesinin yanında konağın konumu hakkında gözlemlerini sunmaktadır²³ (Mordtmann, 1925, s. 247-9).

²³ 14 Ekim 1858, Salı
(sayfa 247)

Çerkeş'ten Müdür'e yazdığım bir mektupla rehberimi görevden azlettim ama bugün duraklamayı göze alamadım. Bunun üzerine atlarımızı ve eskortlarımızı değiştirdik ve 1:40'ta Safranbolu yolunda biraz daha mesafe kat etmek için (12 mesai saati) tekrar yola çıktık. Saat 1:45'te İmanar [İmanlar] Köyünü ve saat 3'te Yazıkavak Köyünü

Arşiv belgelerini göz önünde bulunduran bilim insanları, Çakmaköğlü Konağı'nı Safranbolu'yu geçtikten sonra Safranbolu-Araç yolu üzerinde, Kuzyaka Köşeler Köyü'nün ilerisindeki Sat Köy sınırlarında bulunduğunu belirtmiştir. Seyyah Mordtmann ise 14 Ekim 1858 tarihinde Çakmaköğlü Konağı'nın yer aldığı Hanköy'e ulaştığını ifade etmiştir. Yakınında büyük bir han ve yaklaşık 30 yıl önce bir yangında kül olup sadece minaresi ile dış duvarları ayakta kalmış bir caminin bulunduğunu belirten seyyahın notları üzerine gerçekleştirdiğimiz araştırmalar, Hanköy'de harabe bir cami ve han yer aldığını kanıtlamıştır. Hanköy'de sadece altı hanenin yer aldığını belirten seyyah çeyrek saat daha ileride olarak ifade ettiği Karabük güzergahında Macar tarafından yönetilen, çiftlik binaları temiz, samimi ve Avrupalı görünümüyle, ülkenin başka yerlerindekiyle hoş bir tezat oluşturan Prenses Belgiojoso'nun malikanesinin bulunduğunu belirtmiştir (Mordtmann, 1925, s. 247-9).

Saha çalışmalarımız, Hanköy'den Karabük güzergahına yöneldiğimizde güzergahta yürüme mesafesi 15 dakikayı aşmayan konumunda bir köyün yer aldığını göstermiştir. Günümüzde Karabük'ün Eskipazar ilçesi sınırlarında yer alan Doğancılar Köyü ve Büyük Tarla mevkiinde gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda köyün ileri gelenleri, aile büyüklerinden duydukları kadarıyla Macar Prensesi Maria adında birine ait tarım arazileriyle büyük bir çiftliğin yakın döneme kadar dilden dile anlatıldığı

geçtik. Buradan yüksek bir dağa tırmandık; kuzeybatı yamacında, konumu son derece tuhaf olan Smail [Deresemail] Köyünü saat 15:30'da geçtik; Her iki yanı bir vadinin en üst ucunda yer alır ve evler kısmen kayaların arasına sıkışmış, kısmen kuş yuvaları gibi kayalara yaslanmıştır; en küçük bir ekilebilir arazi parçasını bile evlerle işgal etmekten korkarcasına, köyün inşası için yamacın en vahşi ve en ıssız bölümünü seçmiş görünüyorlar. Vadiye birkaç adım inildiğinde en bereketli bitki örtüsü beliriyor ve şimdi girmekte olduğumuz vadinin girişi, insan elinin her ekilebilir arazi parçasını kullandığı ve doğanın insanların gayretini zengin bir şekilde ödüllendirdiği gerçek bir bostan. Bana özellikle kavun tarlaları ve ceviz ağaçları takdire şayan bir şekilde büyümüş gibi geldi. Vadi çok geniş değildir ve yayılmadan birkaç saat uzanır. Viranşehir Suyu içinden uzunlamasına güney-kuzey yönünde akar. Saat 4:45'te uzaktan Nehrin sağ kıyısında, pitoresk bir harabe manzarası gibi görülen Hanköy'e ulaştık. Yakınında büyük bir han ve yaklaşık 30 yıl önce bir yangında kül olup sadece minaresi ile dış duvarları ayakta kalmış bir cami bulunmaktadır. Yolun değişmiş olması bu binaların yeniden inşasını gereksiz kılmış ve bu yüzden de kalıntıları hala ayakta idi.

(Sayfa 248)

Köyde sadece altı hane var. Bir çeyrek saat daha ileride, sol kıyıda, bir Macar tarafından yönetilen, çiftlik binaları temiz, samimi ve Avrupalı görünümüyle, ülkenin başka yerlerindekiyle hoş bir tezat oluşturan Prenses Belgiojoso'nun malikanesi var. Arkadaşlarım gece oraya sığınacağımızı ümit ediyorlardı ama dört yıl önce benim Kütahya'da Kossuth [Lajos Kossuth (1802-1894), ilk Macar cumhurbaşkanı. 2 yıl Kütahya'da mülteci olarak kalmış, burada Macar anayasasının taslağını hazırlamıştır.] ve arkadaşlarına aldırış etmemiş olmamın nedeni Prenses Belgiojoso ve onun Macar bağrıışları için de aynıydı. Macar veya Lombard isyancılarıyla ne temas halindeyim ne de Avusturya hükümetinden herhangi bir maaşım veya unvanım var; ayrıca siyasi bir gösteri yapmak için çok az nedenim var ve de yolumuz üzerindeki ancak bir birkaç saat sonra bir köy olduğu için Hanköy'de kalmaya karar verdim. Bu, üç Türk yoldaşımın halinden beklenmedikleri tatsız bir şey olduğu çok iyi anlaşılıyordu ne de olsa güvendikleri bir prensesin evi, zengin, cesur bir kadına karşın onlara aç ve fakir bir köyde mütevazı bir konaklama önermiştim. Bununla birlikte, en sefil köyde bile insanın yeterince yiyecek bulabileceğini deneyimlerimden biliyordum ve bu yüzden kararına sadık kaldım. Hemen biz konukların rahatı için penceresiz sadece bir odadan oluşan bütün ev ayrıldı; ama yalnızca akşam ve gece kullanılacak evde herhangi bir pencereye ihtiyaç duymadık, dört yolcu için yeterli alan vardı ve -aramızda- sınıf ayrımı yapmak için hiçbir sebep yoktu; bu nedenle, donatı ile ilgili şüphelere yol açan hususlar soruldu; ancak bu küçük topluluğun imamı, oğlu ve hizmetkârıyla birlikte birkaç çanağı önümüze koyduklarında

(Sayfa 249)

bu sorunlar bile kısa sürede yok oldu. Aşçı büyük olasılıkla Ren Nehri kıyısındaki bir otelde çıraklık eğitimini tamamlamamıştı ama günün zorlu yürüyüşümüzden sonra mükemmel bir lezzeti yakaladık, böylece hiçbirimiz şikâyet etmedik. Bu ana işi bitirdikten sonra ilgili bir konu ilgimi çekti; Prenses Belgiojoso'nun malikanesinde tohumlarını Avrupa'ya getirdiği küçük, hoş kokulu ve lezzetli bir kavun türü yetiştirdiğini biliyordum; bu kavunların Hanköy'de de yetiştirildiği sonucuna varmakta varmakta haklı olacağım kanısındaydım; Bunda da yanılmadım ve İmam'dan öğrendim ki bu iki yer, Hanköy ve Prenses malikanesi dışında, bu çeşidin yetiştiği Beypazarı adında çok uzak üçüncü bir yer [daha] var. Bu yüzden buradan oldukça çok miktarda tohum aldım. Buna karşın, köyde hala birkaç Ankara keçisi sürüsü bulunmaktadır (Mordtmann, 1925, s. 247-9).

Resim 4. Yüzeý araştırması için bulunduğumuz Acıöz Köyü'nde Macar Maria'nın evinin yeri olarak gösterilen arazi. Burada 1970lere kadar oldukça büyük iki katlı bir ev varmış; yıkılmış. Daha sonra müze görevlileri gelip taşlarını toplayıp götürmüşler. Kanımızca bunlar devşirme (spolia) malzeme olabilir. Daha sonra defneciler yeri kazarak arama yapmışlar. Koordinatlar: 41,01716° N, 32,62437° E.

belirtilmiştir²⁴. 07.01.2023 tarihinde gerçekleştirilen saha çalışmalarında “Macar Maria” olarak adlandırılan Prensess Belgiojoso'nun kızına ait arsaların son 150 yıl içerisinde defalarca el değiştirdiği günümüzde ise üzerinde birçok kişinin arsasının bulunduğu ifade edilmiştir²⁵.

²⁴ 20.12.2022 tarihinde 10.00-12.00 saatleri arasında Ahmet Bostan (1965 Eskipazar doğumlu, Emekli) ve 20.12.2022 tarihinde 09.50-10.10 saatleri arasında Mehmet Ali Şen (Emekli, Muhtar, 1965 doğumlu) ile yapılan sözlü görüşmeler.

²⁵ 07.01.2023 tarihinde Kemal Ünal (Acıöz Köyü Muhtarı, 1975 Karabük Merkez doğumlu), Macar Maria'ya ait olduğu ifade edilen Büyük Tarla üzerinde 1970'li yıllara kadar haşhaş ve diğer tarım ürünlerinin üretiminin yapıldığı ifade etmiştir. 07.01.2023 tarihinde Hüseyin Erdoğan (Acıöz Köyü, Emekli, 1959 Karabük Merkez doğumlu), Macar Maria'ya ait tarlaların günümüzde “Büyük Tarla” adıyla bilinen arsalar olduğu ve Maria'nın tarlalarında yakın zamana kadar tiftik keçisi besiciliğinin çok yaygın olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Acıöz ve çevre köylerinde uzun yıllar devam eden tiftik keçi besiciliğinin hala devam ettiği kendisinin de en az 15 tanesine sahip olduğu ifade edilmiştir. 07.01.2023 tarihinde Celal Ünal (Emekli, 1951 Safranbolu doğumlu), Macar Maria'nın çiftliğinin Acıöz köyü civarında ve Büyük Tarla adındaki arsalarda olduğunu ifade etmiştir. 07.01.2023 tarihinde Mustafa Ünal (Emekli, 1969 Karabük Merkez doğumlu), Macar Maria'nın arsası yakınında yer alan bir değirmenin Mehmet Topçu adında bir şahsa ait olduğunu belirtmiş ve Macar Maria'ya ait büyük evin 1976-1977 yıllarına kadar iki katlı ve harabe halde olduğunu ifade ederek son dönemde tamamen yıkıldığını belirtmiştir. Kendisi ve dokuz kardeşinin varisi olduğu arsaların yakınında yer alan Çatma Vadisi'nden gelen kervanların bulunduğunu belirtmiştir. 07.01.2022 tarihinde Ahmet Bostan ile gerçekleştirilen saha incelemelerinde Sündek'teki dağlık arazilerin yamacında Macar Maria'nın ahırlarının yer aldığı, aile büyükleri tarafından uzun yıllar anlatıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca 1850-1855 arasında Prensess Belgiojoso tarafından üretimi yapıldığı bilinen haşhaşın (Pedani, 2010, s. 50) (Chiyoung, 2014, s. 123) Büyük Tarla çevresindeki arazilerde yakın döneme kadar üretilmekte olduğunu ifade edilmiştir.

Macar veya Lombard isyancılarla herhangi bir temasının olmadığı, Avusturya hükümetinden herhangi bir maddi destek almadığını belirten seyyah geceyi Hanköy’de geçirmiş, zengin ve cesur bir kadın olarak ifade ettiği Prensess Belgiojoso’nun malikanesinde kalmadıklarını özenle belirtmiştir (Mordtmann, 1925, s. 248). Seyyah günün zorlu yürüyüşünün ardından Hanköy’de konaklarken Prensess Belgiojoso’nun Çakmaköğlü Konağı’nın yer aldığı malikanesinde yetiştirdiği ve tohumlarını Avrupa’ya bile getirdiği küçük, hoş kokulu ve lezzetli bir kavun türünden bahsetmiştir. Bu kavunların 19. yüzyılda Hanköy’de de yetiştirildiğini ifade eden seyyah, Hanköy ve Prensess Belgiojoso’nun malikanesi dışında Beypazarı’nda da yetiştirildiğini belirterek yanına çok sayıda tohum aldığını yazmıştır (Mordtmann, 1925, s. 248-9).

Büyük Tarla civarında 1900’lü yıllarda keçi yetiştiriciliğinin önemli bir geçin kaynağı olduğu belirlenmiştir. Seyyah da özellikle 1858 tarihli gezisi sırasında köyde birkaç Ankara keçisi sürüsünün bulunduğunu belirtmiştir (Mordtmann, 1925, s. 249). Büyük Tarla civarında yakın döneme kadar kavun yetiştirildiği ve Ankara keçisi besiciliğinin yapıldığı bilinmektedir. Özellikle Eskipazar’ın dağ köylerinden yılın 10.-11. aylarında buraya gelen köylülerin Nisan ayına kadar, tek odalı çoban evlerinde mandıralarda hayvanlarını besledikleri belirlenmiştir. Günümüzde bu keçilerin tükettiği çalı türlerini de yerinde görmek (Püren Çalışı²⁶) mümkündür²⁷.

15 Şubat 1864 tarihinde Mösyö Josef Boulanger tarafından Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen dilekçede Prensess Belgiojoso ve kızı Maria tarafından kendisine emanet edilen Çakmaköğlü Çiftliği’ni yıllık 2.000 kuruş karşılığında ve sekiz yıl süreyle Kızılbel Kazası’nın²⁸ müdürü İsmail Ağa ile müdür kâtibi Mehmet Efendi’ye kiraladığını belirtmiştir. Bunda Maria’nın izni bulunmaktadır. 15 Şubat 1864’te Josef Boulanger’in, Babıalı’ye ilettiği yazıda bu konu tüm açıklığıyla dile getirilmiştir (Erler, 2010, s. 40) (Babuçoğlü & Özdil, 2022, s. 164). Mösyö Josef Boulanger 1 Aralık 1863 tarihinde İstanbul’a gittiğini ve bu sözleşmeyi elinde bulduran oğlu Konstantin’in de kendisinden dört gün sonra 5 Aralık 1863 tarihinde İstanbul’a giderken Kızılbel Kazası’nın müdürü İsmail Ağa Konstantin’in elindeki sözleşmeyi gasp etmiştir. Ayrıca adı geçen İsmail Ağa’nın Çakmaköğlü Çiftliği’nin çitlerini yıktırıldığını, ağaçları izinsiz kestiğini ve hayvanları otlatırken çiftlik arazisini kendisine yol belirlediğini ifade etmiştir (BOA,HR.TO.446.2-1) (Babuçoğlü & Özdil, 2022, s. 164). Bu olay üzerine defalarca yazışmalar gerçekleşmiş ve 5 Haziran 1864 tarihinde Sadaret Dairesi’nden Bolu Kaymakamlığı’na yazı gönderilerek konunun açıklığa kavuşturulması talep edilmiştir (BOA,MVL.674.5-1) (Babuçoğlü & Özdil, 2022, s. 175). Hatta tüm bu yazışmaların üzerine Çakmaköğlü Çiftliği’nde oluşan tahribatın karşılanması amacıyla tazminat talep edilmiştir (BOA,MVL.674.5-1) (BOA,MVL.682.16-1-3). Bu durum üzerine 16 Temmuz 1864 tarihinde Viranşehir Kazası İdare Meclisi’nden Bolu Mutasarrıflığı’na yazı gönderilerek ilgili tahribatın ve gereğinin araştırılması için Safranbolu Kazası’ndan bilgi alınması gerektiği belirtilmiştir (BOA,MVL.682.16-1) (Babuçoğlü & Özdil, 2022, s. 177). 21 Ağustos 1864 tarihinde ise Sadaret Dairesi’nden Kastamonu Mutasarrıflığı’na yazı gönderilerek konunun araştırılması istenilmiştir (BOA,MVL.682.16-3) (Babuçoğlü & Özdil, 2022, s. 181). Devam eden yazışmaların ardından 23 Temmuz 1875 tarihinde İtalya Elçiliği’nden Sadaret Dairesi’ne gönderilen yazıda Çakmaköğlü Çiftliği ile Büyük Tarla Çiftliği’nin İtalya’da yaşayan Marquis Maria De Trotti adındaki

²⁶ *Erica manipuliflora*, süpürge çiçeği.

²⁷ 20.12.2022 tarihinde 10.00-12.00 saatleri arasında Ahmet Doğan (Eskipazarlı, Emekli) ve 20.12.2022 tarihinde 09.50-10.10 saatleri arasında Mehmet Ali Şen (Emekli, Muhtar, 1965 doğumlu) ile yapılan sözlü görüşmeler.

²⁸ 1850’de Bolu-Viranşehir Kazası’na (sancak) bağlı Kızılbel’de (bugün Eskipazar) Çakmaköğlü’nun bir çiftliği bulunmaktadır. Bolu, 1692’den itibaren bir voyvoda (bir tür belediye başkanı veya vali) tarafından yönetilmiştir. 1811-1812 sonrasında Viranşehir’in 14 ilçesi bulunmaktadır. Viranşehir, Osmanlı idari belgelerinde önce Bolu ile anılmakla sonradan ise ayrı ayrı ifade edilmektedir. Bolu-Viranşehir’e bağlı ilçeler resmi olarak 12 olup, Safranbolu (Taraklı Borlu), Kızılbel, Eflani, Yörük, Amasra, Bartın, Zerzene, Yenice, Çarşamba, Perşembe, Aktaş ve Gölpazarı olarak ifade edilir. Kurukavak ve Ulus sonradan ilave edilmiştir. Kızılbel 1864 yılına kadar kazadır (BOA,ML.VRD.TMT.d.4252) (BOA,ML.VRD.TMT.d.4996) (BOA,ML.VRD.TMT.d.5002) (Erler, 2010, s. 30-1).

kadına ait olduğu belirtilmiştir (BOA,HR.MKT.886.60-2) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 189). Bunun üzerine defalarca yazışma gerçekleşmiş çiftliklerin durumu netlik kazanmamıştır (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 199).

Yazışmalardan anlaşılacağı gibi Prenses Belgiojoso 1871 yılında vefat ettikten sonra kızı Maria, kısa bir süre daha Anadolu'daki çiftlik ve tarlaları için resmi makamlarla yazışmalar gerçekleştirmiştir (Bakınız Resim 4). Maria'nın yazışmaları neticesinde cevap alamadığı ve annesi Belgiojoso kadar mücadeleci olmadığı düşüncesiyle mülklerinden vazgeçtiği düşünülmektedir.

Resim 5. Prenses Belgiojoso'nun Mezarı, İtalya Milano (Chiyong, 2014, s. 46, fig. 1.7)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İtalyan kadınlarından biri olan Prenses Belgiojoso, filozof, tarihçi, siyasetçi, gazeteci ve yazar olarak ifade edilmektedir. İtalya'da siyasi, sosyal ve kültürel panoramada büyük etkiye sahip olduğuna inanılan prensesin çalışmaları arasında felsefi, siyasi ve tarihi denemeler, edebi metinler, Fransız ve İtalyan gazeteleri tarafından yayınlanan çok sayıda çalışması yer almaktadır (Vanzan, 2010, s. 19-21). Prenses 19. yüzyılda toplumsal adaletsizliklere, mutlakiyetçi hükümetlere ve cinsiyet eşitsizliklerine karşı mücadele eden önemli bir figür olarak değerlendirilmektedir. Zamanın hem ünlü erkekleri hem de kadınları tarafından idealist kadın profili olarak değerlendirilmiş (de Sande, 2021, s. 177), yaşadığı sıkıntılar, suikast ve zorlu hayat şartları prensesin dimdik hayata tutunmasını sağlamıştır.

1849 yılının ortaları ile vatanını terk ederek sırasıyla Malta, Atina, İzmir, İstanbul'a gelen sonrasında ise huzur içinde yaşayacağı bir çiftlik satın almak amacıyla Viranşehir civarına geldiği 10 yıllığına kiraladığı çiftliği sonrasında satın aldığı bilinmektedir. Araştırmacılar Prenses Belgiojoso'nun bölgeye gelmeden önce (1850 öncesinde) Viranşehir'den (Eskipazar) Yeniçeri Ocağı için piyadelerin askere alındığını belirtmektedir. Ancak bu ücretli askerler "vasat" olarak nitelendirilmiştir. Aynı bölgeden gelen bir topçu birliğinin de yine yeniçeri ağasının kontrolünde olduğu ifade edilmiştir (Erler, 2010, s. 31). 19. yüzyıla kadar Çakmaklı Çiftliği'nin civar yerleşimlerinin tımarlı sipahilere hizmet ettiğini göstermektedir. Ayrıca Viranşehir'de Evkaf-ı Hümayun idaresine bağlı çok sayıda vakıf bulunmakta, 1864 yılından sonra bu vakıfların kayıtlarının da düzenli olarak kayıt altına alındığı bilinmektedir (Erler, 2010, s. 31-2).

Prenses Belgiojoso satın aldığı çiftlik çevresindeki gelişmeleri; Ciyavuzoğlu Osman'ın yozlaşmış varisleri topraklarının değerini artırmak yerine, tefeciliğe veya ticarete teslim olmuş, bazıları ise yağma ile geçimini sağlamış olarak ifade etmiştir. Çakmaklı Vadisi kısa bir süre içinde ihmallerinin sonucunda harabe hale geldiğini belirten prenses, değirmenlerin durduğunu ve sulama kanallarının tıkanıp durduğunu belirtmiştir. Ayrıca Ciyavuzoğlu Osman'ın egemenliği altında olan bölgeyi üzücü bir durumda bulduğunu belirten Prenses Belgiojoso'nun, "ne tür adamlarla uğraşmak üzere olduğum görülmüyor" (di Belgiojoso, 1862, s. 22-3) ifadesi, bölgenin sıkıntılı sürecini açıklamak açısından son derece yeterlidir. Kendini sürgün olarak ifade etmesine rağmen Prenses Belgiojoso hakkında çalışma yapan araştırmacılar onun, hapsedilmiş bir sürgünden çok seyahatin zorlukları ve güzellikleriyle boğuşan bir gezgin olarak değerlendirmiştir (Caporuscio, 2022, s. 61).

Diğer bir arşiv belgesinde de Çakmakoglu Çiftliği'nin konumu Viranşehir ile Safranbolu arasında gösterilmektedir. Bazı belgelerde ise çiftlik Kızılbel'e bağlı olarak ifade edilmektedir. 10 Mart 1857 tarihli belgede bu durum açıkça ifade edilmektedir²⁹. Ayrıca bu metinde Prenses Belgiojoso'nun adı Belciyoz olarak geçmekte, çiftliğin konumu ise Viranşehir ile Safranbolu arasında ifade edilmektedir. Belgede Kâhya Josef Boulanger'in (Bulanjer) çiftliğin bakım ve kontrolünden sorumlu olduğu yazmaktadır (BOA,HR.MKT.181.78-2). Günümüzde Karabük-Anakara yolu üzerindeki tüneli geçince güneyde Hanköy'e ulaşmak mümkündür. Hanköy bu belgede ifade edilen Viranşehir ve Kızılbel'e yakın bir konumda yer almaktadır³⁰. Kızılbel Kazası'na bağlı Kayı Divanı'nın üç köyü (Acıöz, Çatak ve Tanışmanlar) bulunmaktadır. Bunlar arasında Çatak Köyü'nün 1. 2. ve 3. haneleri Çakmakogulları ailesine aittir. Belgeden anlaşılacağı üzere Çakmakoglu Süleyman, Çakmakoglu Ali ve Çakmakoglu Said, bu hanelerin sahibidir (BOA,ML.VRD.TMT.d.4252). Arşiv araştırmalarında Prenses Belgiojoso'nun buradaki çiftliği 1850 yılında³¹ derebeyi Ciyavuzoglu Osman'ın küçük oğlu Musa Bey'in idamından sonra eşi Besime Hanım'ın sonraki eşi İsmail Bey'den satın aldığı yazmaktadır³² (BOA,A.DVN.103.39-1). Ayrıca prenses yayımladığı kitaplarında bölgenin tarihçesi hakkında önemli bilgilere yer vermekte ve derebeylerin ikamet ettiğini yazmaktadır (di Belgiojoso, 1862, s. 15-23).

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse günümüzden yaklaşık 150 yıl önce yazılan seyahatnameler, bilimsel çalışmalar, prensese ait mektup ve kitaplarda Çakmakoglu Çiftliği'nin yapısı ve konumu hakkında doğru bilgiler sunulmaktayken son beş yılda hazırlanan bilimsel çalışmalarda çiftliğin konumu ısrarla Safranbolu ile Araç arasında gösterilmektedir. Bunun altındaki amaç ve doğru olmadığını düşündüren hedefler tartışılmalıdır. Çakmakoglu Çiftliği'nin tarlaları, meyve ağaçları ve konağı bulunan büyük bir malikane olarak tanımlanmakta, Kızılbel Kazası (şimdi Kadıköy) sınırları içerisinde yer aldığı ifade edilmektedir. Bazı bilim insanları bu çiftliğin Aşağı Kızılbel civarında olduğunu önermektedir (Erler, 2010, s. 40-1). Araştırmacı Kızılbel Kazası'nda bulunduğunu ifade ettiği Çakmakoglu Çiftliği ile Çakmakoglu Vadisi'nin birbirine oldukça uzak mesafede bulunduğunu yazmaktadır (Strauss, 2021, s. 64). Prenses Belgiojoso'nun, 15 Kasım 1850 tarihli mektubunda Çakmakoglu Çiftliği'nin bulunduğu

²⁹ “Avusturya Devleti'nin asilzâdelerinden Prenses Belciyoz [Belgiojoso] nâm hârunun Viranşehir ile Zağferanbolu arasında kâin çiftliğinin idâre ve muhafazasına memur Bulanjer [Boulanger] nâm kimesnenin mukaddem ve mu'ahharen vâki olan ifâdâtının hülsâsından zikr olunan iki mahallin kaymakam ve müdürü bulunan kimesnelerin bazı müteallikâtı tarafından mezkûr çiftliğe itâle-i dest ile nehb ü ağnâm ve zabt-ı arâzi ve hâtûn-ı mûmâileyhânın hizmetinde bulunan kesânın darb ve ihâfesi misillü bir takım mu'âmelât-ı gayr-i marziyye vuku'â gelmekte ve bunun men'î zımında....

Mühür: Sefâret-i Devlet-i İmparatorya-i Avusturya 14 Receb 1273 / 10 Mart 1857” (BOA,HR.MKT.181.78-2).

³⁰ Viranşehir Sancağı'nın kazalarından nefis-i Viranşehir Kazası'na tabi olan Yörük (Üçevler) Divanı'na tabi Han Karyesi hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür (BOA,ML.VRD.TMT.d.4996).

³¹ “Hâki-i pây-ı fehâmet-simât-ı hazret-i vekâlet-penâhilerine arz ve ibrâz eylediği kontratodan istinbât olunduğu üzre Prenses Belgiojoso bin sekiz yüz elli tarihinde derebeyi Ciyavuz oğlu Osman'ın küçük oğlu Musa Bey'in Halile-i metrûkesi olan (terk ettiği eşi) Besime Hanımın zevci İsmail Bey'den Çakmakçı oğlu Çiftliğini iştirâ eylediği ve zikr olunan konrdatoda mezkûr arâzinin hudûdu sarâhatle gösterildiği misillü zât-ı arâzinin keyfiyeti dahi ber-vech-i tafsil mestûr ve muharrer bulunmuşdur. Şöyleki ânifü'l-beyân arzinin ortasından bir nehir cereyânı münâsebetiyle ikiye münkasim olarak nehr-i mezkûrun sol tarafından Topçu nâm kimesnenin bağçe ve tarlalarıyla ve diğer cânibden dahi cebel ve nehr-i mezkûrun sağ cânibi ve üçüncü tarafından Kuz Köyü ahâlisinin bağçeleri ile mahdûd olub bir taraftan Han nâm karyeye ve diğer cânibinden dahi cebel ve değirmene karar mütevasıl olduğu zikr olunan kontratoda” (BOA,A.DVN.103.39).

³² Prenses Belgiojoso, İstanbul'dayken Çakmakoglu Çiftliği'nin sahibi Besime Hatun'dur. Besime Hatun, çiftliği ile evinin sorumluluğunu kocası Hasan Çavuşoglu İsmail'e bırakmıştır. 10 Mart 1850'de Hasan Çavuşoglu İsmail, Babiali tarafından İstanbul'a davet edilmiştir. Hasan Çavuşoglu İsmail İstanbul'da meseleyle uğraşırken muhtemelen eşi Besime Hatun'un onayıyla büyük çiftliği ve evi, kendisinin ve erkek kardeşlerinin adına tescil ettirmiştir. Besime Hatun bu işlemlerin ardından kocasından boşanmıştır. Hatta arşiv belgeleri, Prenses Belgiojoso'nun çiftliğini satın aldığı Hasan Çavuşoglu'nun soyundan gelen İsmail'in eşinden boşandığını ve 1854-1855'te yeni eşi Ayşe Hanım'a olan borçlarını ödemeye mahkûm edildiğini göstermektedir. İsmail Bey daha sonrasında Ayşe Hanım ile evlenmiş ve ardından tekrar boşanmıştır. Bu gizemin makul bir açıklamasını Prenses Belgiojoso'nun yazdıklarında aramak gerekir (BOA,A.DVN.52.24-1) (BOA,A.MKT.UM.10.49.1) (BOA,A.DVN.103.39-1).

vadiye ulaşmak için birkaç saat yürüdüklerini ve nehrin kenarındaki alüvyonlu arazi üzerinde çiftliğinin bulunduğunu belirtmesi (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 26), Kızılbel ile çiftliğin bulunduğu vadinin birbirine uzak mesafelerde bulunduğuna kanıt olarak gösterilmektedir. Prenses Belgiojoso mektubunda “*d’Occident*”³³ sözcüğünü kullanmaktadır. Bu bağlamda anlattığı Batı’dan gelirken -belki de ilk izlenimlerini anlatmak için- geçtiği yoldur. Yoksa anlattığı eviyle çiftlik arasındaki yol değildir. Ancak (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 26) ileri sürdüğü ev ve çiftlik konumlarını Hanköy-Kuzyaka (Safranbolu) arasında ararken, böyle bir hataya düşmüşlerdir.

Çakmaköğlü Vadisi’nin tercih edilmesinin altından çeşitli nedenler yatmaktadır. Bu nedenler arasında bölgenin sessiz ve sakin oluşu (Gül, 2022, s. 182) (Babuçoğlu & Özdil, 2022, s. 25) dışında yakın döneme kadar bölgede zengin ve asil ailelerin yaşam sürdüğü görüşüdür (Erler, 2010, s. 34). Kızılbel’de 18. yüzyıl ve sonrasında üst sınıftan insanların yaşam sürdüğü bilinmektedir. Özellikle 1790’dan itibaren en zengin aileler arasında Tahmiscioğulları ve Hazineदारoğulları öne çıkanlardan bazılarıdır. Yakındaki Viranşehir’de 1749’dan itibaren I. Abdülhamid’in akrabası Ayşe Sultan’a ait toprakların bulunması da bunun göstergesidir (Erler, 2010, s. 32, 34).

Temettüat defterinde Han Köyü’nün Hasan Çavuşzâde İsmail Bey’in eşi Besime Hanım’a ait bir kayıt bulunmakta, İsmail Bey’in ise Tamışlar Karyesi’nden olduğu yazmaktadır. Ayrıca Tamışlar Karyesi’nin nüfus defterlerinde de kayıtları mevcuttur. Kayı Divanı’nın Çatak Köyü defterinde de Çakmaköğulları ve Topçuoğlu isimleri geçmektedir. Her ne kadar Çakmaköğlü Çiftliği yazmasa da Hanköy’de yer alan İsmail Bey’in zevcesi Besime Hanım’ın 60 dönümlük yeri arasında Çakmaköğlü Çiftliği’nin bulunduğu düşünülmektedir (BOA,A.DVN.103.39-1). Çakmaköğlü Çiftliği’nin yer aldığı Han Köyü, 19. yüzyılda Yörük Divanı’na bağlıdır (BOA,ML.VRD.TMT.d.4996). 4971 numaralı Temettüat Defteri’nde Tamışlar Köyü’nde 1. hanede Hasan Çavuşoğlu müteveffa Hüseyin’in eşi Fatma Hatun’un tarlası 80 dönüm olarak gösterilmiştir. Anılan bu tarla Fatma Hatun’un oğulları İsmail Bey ve Halil Bey taraflarından ziraat amacıyla kullanılmaktadır (BOA,ML.VRD.TMT.d.4971). Bu ifadeler de yine satın alınan çiftliğin bulunduğu yerler hakkında net olmayan çeşitli bilgiler sunmakta, Prenses Belgiojoso tarafından satın alınan çiftliğin Hanköy ve Tamışlar’a yakın konumda bulunduğunu düşündürmektedir. Ayrıca yukarıda ifade edilen Besime Hanım’a ait arsalar arasında Prenses Belgiojoso’nun kitabında da ifade ettiği gibi “*dört veya beş mil uzunluğunda ve yaklaşık bir mil genişliğinde düz arazinin, içinden bir dere geçen, ormanlık dağlarla çevrili ve buna ek olarak bir konut, bir değirmen ve bir kereste fabrikası bulunan Çakmaköğlü vadisini satın aldım*” ifadesi arsanın genel ölçülerini sunması açısından önemlidir (di Belgiojoso, 1862, s. 22-3).

Tespit edilen belgelerde çiftlik ve arsaların bulunduğu yerler birbirinden farklı olarak gösterilmektedir. Ayrıca Maria tarafından satın alınan mülklerin; Çakmaköğlü Vadisi’nde Çakmaköğlü Çiftliği, bir ev, ahır, tahıl ambarı, samanlık ve Büyük Tarla dışında çok sayıda hayvan ve iş aletine sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca değirmen ve kereste fabrikası kiraladığı bilinen Prenses Belgiojoso’nun hem Osmanlı Devleti’nden taksitle ödemek amacıyla defalarca borç para talebinde bulunması hem de 1850-1851 arasında tüm harcamalarının çok az olduğunu ifade ederek 20.000 frank tutmadığını belirtmesi düşündürücüdür. Ayrıca en fazla paraya ihtiyaç duyduğu dönemde 1851 yılının baharında Çakmaköğlü Çiftliği’nden ayrılarak Kudüs’e gitmek için yaya ve at sırtında yola çıkan Prenses Belgiojoso ile kızı Maria’nın, 1852 yılının baharından aralık ayına kadar Kudüs’te kalması, Osmanlı Devleti’nin son derece mültecilere karşı saygılı, maddi ve manevi açılardan destek sunduğunu göstermektedir. Fakat devletin hoşgörüsünün durumu Prenses Belgiojoso tarafından kullanılmış gibi görünmektedir.

³³*D’Occident*, geleneksel olarak Batı dünyasına ait olan her şeyi içeren Batı için bir terimdir. Doğu’nun, *Orient* dünyasının zıddıdır. İngilizcede, büyük ölçüde kullanılmaz hale gelmiştir. Batsal terimi genellikle Batı’dan gelen nesnelere tanımlamak için kullanılır, ancak bazıları tarafından modası geçmiş bir terim olarak kabul edilebilir. Terim, Yunan Doğu ve Latin Batı arasındaki kültürel bölünmeyi ve Batı ve Doğu Roma İmparatorlukları arasındaki siyasi bölünmeyi yansıtan coğrafi bölünmelerle ortaya çıkmıştır. <https://en.wikipedia.org/wiki/Occident>

Prenses Belgiojoso'nun Safranbolu'da ikamet eden Ekincioğlu Acı Yesef'e ait iki ayrı tarla ve tarlalardaki mahsullere 1853 yılında el konulmuş olması bunun göstergesidir. Ayrıca Büyük Tarla için 5.000 kuruş ödeme yaptığı bilinen Prenses Belgiojoso'nun, İsmail Bey'in kardeşleri olan Halil Bey, Hasan Bey ve Musa Bey'den Büyük Tarla arazisini toplam 6.000 kuruşa satın almaya anlaşıp 2.000 kuruşunu 4.000 kuruşunu ödememiştir. Bu durum da 1855 yılının Nisan ayında gündeme gelmiştir. Kısaca özetlemek gerekirse Prenses Belgiojoso, dört yıldan kısa bir süre geçirdiği Çakmaközü Çiftliği günlerinde Osmanlı Devleti ve civardaki halkla her ne kadar iyi ilişkiler içinde olduğunu ifade etse de devlet nazarında maddi ve manevi sorunlara sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum prensesin içinde bulunduğu durum ve genel yapısıyla açıklanmaktadır.

Seyahatname ve saha çalışmaları dışında tespit edilen arşiv belgelerinde yer alan bilgiler Çakmaközü Çiftliği'nin Karabük-Ankara yolu üzerinde bulunduğunu kanıtlamıştır. 17 Nisan 1855 tarihli bir belgede yer alan ifadeler³⁴ (BOA,A.DVN.103.39-1) araştırmacılar tarafından çiftliğin konumunun sehven Satköy olarak gösterilmesine sebep olmuştur. Kısaca özetlemek gerekirse Büyük Tarla günümüzde Karabük'ün Eskipazar ilçesine bağlı, günümüzde de hala aynı adla anılmaktadır. Çakmaközü Çiftliği ise Karabük-Eskipazar arasında Acıöz, Hanköy, Kızılbel yerleşimleri arasında çok geniş bölgede yer aldığı arşiv belgeleri ve yüzey araştırmalarından hareketle belirtilebilir. Saha çalışmalarıyla Prenses Belgiojoso'nun önce kiraladığı sonradan ise kızı Maria adına satın aldığı arsa ve mülkler araştırılmış, yöre halkının da ifade ettiği gibi adı bilinen ama varlığı günümüze ulaşmayan bir anı topluluğu günümüze ulaşmıştır. Çünkü çiftlik ve araziler zamanla el değiştirmiş, mülkiyet hakkının değişimiyle birlikte tarihin izleri de silinmiştir. (Bakınız Resim 1).

Aralık 2022 ve Şubat 2023 arasında Acemler, Acıöz, Çakmak Köyü, Çayköy, Hanköy, Kadıköy, Sündek, Tamışlar çevresinde inceleme gerçekleştirilmiş, A. Bostan, C. Ünal, M.A. Şen, H. Erdoğan, M. Ünal, K. Ünal ve birçok halk ile sözlü görüşme gerçekleştirilmiştir. Yöre halkı günümüzde de Büyük Tarla adıyla bilinen arsanın yöre halkı tarafından uzun yıllar haşhaş, pirinç, kavun ve çeşitli tarım ürünleri yetiştiriciliğinde kullanıldığı ifade edilmiştir. Bir asrı aşkın süredir "Macar Maria'nın tarlası" olarak ifade edilen Büyük Tarla çevresinde 1950-1855 arasında Prenses Belgiojoso'nun da 200 tiftik keçisi yetiştirmesi gibi hala aynı küçükbaş hayvan besiciliğinin devam ettiği saha araştırmalarıyla kanıtlanmıştır. Ayrıca çok net olmamakla birlikte günümüzde Çatma Vadisi diye bilinen bölgenin Çakmak sonra da Çakmaközü Vadisi'nin ad değişimine uğramış olabileceği halkın söylemlerinden yola çıkarak önerilmektedir.

Günümüzde Büyük Tarla ve Acıöz civarında çok sayıda sulama kanalı yer almaktadır. Prenses Belgiojoso bölgeye yerleştiğinde "Değirmenler durdu, sulama kanalları tıkanı" (di Belgiojoso, 1862, s. 22-3) şeklinde anlatmıştır. Bu durum yerleşim alanı çevresinde sulama kanalları ve değirmenlerin bulunduğunu göstermektedir. Vadide bir yerleşim alanı olduğunu ifade eden Prenses Belgiojoso'nun kereste fabrikası ve bir değirmen kiraladığı bilinmektedir (Barbiera, 2019, s. 335). Büyük Tarla civarında kereste fabrikasının hiçbir zaman kurulmadığını ifade eden yöre halkı hızar olarak adlandırılan uygulamaların araştırmacılar ve yabancılar tarafından küçük atölye ya da fabrika olarak adlandırıldığına değinmesi, Prenses Belgiojoso tarafından kiralanan kereste fabrikasının bir hızar olabileceğini düşündürür. Ayrıca Acıöz Köyü muhtarı ve köy halkıyla gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde 2000'lere kadar faaliyet gösteren çeşitli dönemlerde onarılan değirmenin de Macar Maria'nın arsası olduğu ifade edilen yerleşim alanına yakın olması, hammaddeye yakınlık açısından Prenses Belgiojoso tarafından kiralanan değirmen olabileceğini düşündürmektedir. (Bakınız Resim 2).

³⁴ "Şöyle ki ânîfü'l-beyân arazinin ortasından bir nehir cereyanı münasebetiyle ikiye münkasim olarak nehr-i mezkûrun sol tarafından Topçu nâm kimesnenin bağçe ve tarlalarıyla ve diğer canibinden dahi cebel ve nehr-i mezkûrun sağ cânibi ve üçüncü tarafından dahi Kuz köyü ahâlisinin bağçeleriyle mahdûd olup bir taraftan Hân nâm karyeye ve diğer canibinden dahi cebel ve değirmene kadar mütevâsıl olduğu zikr olunan kontratoda..." (BOA,A.DVN.103.39-1).

Arşiv belgelerindeki resmi yazışmalardan anlaşılacağı gibi Prenses Belgiojoso 1871 yılında vefat ettikten sonra kızı Maria, kısa bir süre daha Anadolu'daki çiftlik ve tarlaları için resmi makamlarla yazışmalar gerçekleştirmiştir. Maria'nın yazışmaları neticesinde cevap alamadığı ve annesi Belgiojoso kadar mücadeleci olmadığı düşüncesiyle mülklerinden vazgeçtiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aracı, E. (2021). Donizetti Paşa'nın Orkestrasını Dinleyen Bir İtalyan Prenses. *Andante* (172), s. 58-63.
- Babuçoğlu, M., & Özdil, O. (2022). *Safranbolu'da Bir İtalyan Prensesi Cristina Trivulzio Belgiojoso*. Ankara: Altiva Yayınları.
- Barbiera, R. (2019). *La Principessa Belgiojoso* (e-Book b.). Milano: Fratelli Treves.
- di Belgiojoso, C. T. (1858). *Asie Mineure et Syrie: Souvenirs de voyages*. Paris: Michel Lévy.
- di Belgiojoso, C. T. (1862). *Oriental Harems and Scenery*. New York: Carleton Publisher.
- Caporuscio, F. (2022). La scrittura desterrada di Cristina Trivulzio Belgiojoso: il caso delle 'Letters of an Exile'. *Italian Studies*, 77(1), 51-64.
- Chiyong, Y. M. (2014). Princess Cristina Trivulzio di Belgiojoso: Her Passion For Music and Politics. *Yayınlanmamış Phd Dissertation*. Washington: University of Washington.
- Düzcü, L. (2016). Korku ile Tedbir Arasında Bir İhtilâli İzlemek: 1848 İhtilâli ve Osmanlı Hükümeti. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(38), 51-78.
- Erler, M. Y. (2010). An Italian Princess in the Ottoman Empire. 1850-1855. A. Fabris (Dü.) içinde, *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th C. Turkish Countryside* (s. 29-42). Venezia: Filippi Editore.
- Faroqhi, S. (2022). Supplementing (limited) archival information: the value of images and objects. *Türkiye'de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını, Kadınların Arşivlerdeki Yeri Sempozyumu 10-11 Nisan 2021 Sempozyum Bildiri Kitabı*, (s. 40-49.). İstanbul.
- Fortunati, S. (2010). The Life of Cristina Trivulzio di Belgiojoso. A. Fabris (Dü.) içinde, *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th C. Turkish Countryside* (s. 9-18). Venezia: Filippi Editore.
- Gül, M. F. (2022). İtalyan Prenses Belgiojoso'nun Osmanlı Devleti'ndeki Günlerine Dair Yeni Tespitler. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 178-187.
- Kütükçüoğlu, M. (2022). Safranbolu'da Bir İtalyan Prensesi Cristina Trivulzio Belgiojoso. *Safranbolu Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 62-7.
- Mordtmann, A. D. (1925). *Anatolien. Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*. . Hannover: Orientbuchhandlung Heinz Lafaire.
- Pedani, M. P. (2010). Cristina's Days in Çakmaközü", , (Edited:). Venezia: Filippi editore Venezia. 43-52. A. Fabris (Dü.) içinde, *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th C. Turkish Countryside* (s. 43-51). Venezia: Filippi Editore.
- de Sande, E. G. (tarih yok). Cristina Trivulzio di Belgiojoso, The Socialist and Feminist Italian Princess. ", *Revista Internacional de Pensamiento Político*(16), 177-91.
- Speelman, R. (2010). Cristina Belgiojoso's Jerusalem Travel Book. A. Fabris (Dü.) içinde, *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th C. Turkish Countryside* (s. 53-62). Venezia: Filippi Editore.
- Strauss, J. (2021). East and West: Émigré Literature in the Ottoman Empire (18th–20th Century). *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 51-81.
- Vanzan, A. (2010). European Women in the Ottoman Middle East. A. Fabris (Dü.) içinde, *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th C. Turkish Countryside* (s. 19-28). Venezia: Filippi Editore.

Arşiv Belgeleri

- BOA,A.DVN.103.39-1
BOA,A.DVN.52.24-1
BOA,A.MKT.UM.10.49.1
BOA,HR.MKT.181.78-2
BOA,HR.MKT.38.9-1

BOA,HR.MKT.47.93-1-6
BOA,HR.MKT.99.93-1-6
BOA,HR.TO.145.45-1
BOA,HR.TO.413.2-1-2
BOA,HR.TO.446.2-1
BOA,Ī.MVL.284.11213-1-7
BOA,ML.VRD.TMT.d.4252
BOA,ML.VRD.TMT.d.4971
BOA,ML.VRD.TMT.d.4996
BOA,ML.VRD.TMT.d.5002
BOA,MVL.210.27-1
BOA,MVL.674.5-1
BOA,MVL.682.16-1-3